

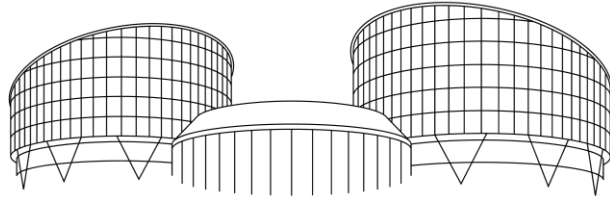

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2013. Ovaj prevod finansiran je uz podršku Zakladnog fonda za ljudska prava Vijeća Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Ovaj prevod nije obavezujući za Sud. Za više informacija pogledajte napomenu o autorskim pravima na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme 2013. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pur les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyrights/droits d'auteur à la fin du présent document.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ČETVRTI ODJEL

**PREDMET EWEIDA I DRUGI protiv UJEDINJENOG
KRALJEVSTVA**

(Predstavke br. 48420/10, 59842/10, 51671/10 i 36516/10)

PRESUDA
[Izvod]

STRASBOURG

15. januar 2013.

*Ova presuda će postati konačna shodno uvjetima propisanim u članu 44, stav 2
Konvencije. Može biti predmetom redakcijskih izmjena.*

U predmetu Eweida i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva,

Evropski sud za ljudska prava (Četvrti odjel), zasjedajući u Vijeću u sastavu:

David Thór Björgvinsson, *predsjednik*,

Nicolas Bratza,

Lech Garlicki

Päivi Hirvelä,

Zdravka Kalaydjieva,

Nebojša Vučinić,

Vincent A. De Gaetano, *sudije*,

i Lawrence Early, *registrar Odjela*,

nakon vijećanja zatvorenih za javnost održanih 4. septembra i 11. decembra 2012., donijelo je sljedeću presudu, koja je usvojena posljednjeg navedenog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovom predmetu pokrenut je na osnovu četiri predstavke (br. 48420/10, 59842/10, 51671/10 i 36516/10) protiv Ujedinjenog Kraljevstva i Sjeverne Irske, koje su Sudu podnijeli četvoro Britanaca, gospođa Nadia Eweida, gospođa Shirley Chaplin, gospođa Lillian Ladele i gospodin Gary McFarlane (“podnositelji predstavke”), 10. augusta 2010., 29. septembra 2010., 3. septembra 2010. i 24. juna 2010., u skladu sa članom 34 Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (“Konvencija”).

2. Podnositelje predstavke, gospođu Eweidau zastupala je advokatska firma Aughton Ainsworth, iz Mančestera, gospođu Chaplin i gospodina McFarlanea, advokat Paul Diamond, a gospođu Ladele, advokatska firma Ormerods iz Croydona, Surrey. Vladu Ujedinjenog Kraljevstva (“Vlada”) zastupala je njezina zastupnica, gospođa Ahila Sornarajah.

3. Podnositelji predstavke žalili su se da im domaće pravo nije osiguralo adekvatnu zaštitu njihovog prava na ispovijedanje njihove vjere. Gospođe Eweida i Chaplin, konkretno su se žalile na ograničenja koja su im nametnuli njihovi poslodavci glede vidnog isticanja privjeska križa na vratu. Gospođa Ladele i gospodin McFarlane konkretno su se žalili na sankcije, koje su protiv njih poduzeli poslodavci zbog njihove zabrinutosti oko pružanja usluga za koje se oni smatrali da toleriraju homoseksualne zajednice. Gospođa Eweida, gospođa Chaplin i gospodin McFarlane pozvali su se na član 9 Konvencije, zasebno i u vezi s članom 14, dok se gospođa Ladele žalila samo po osnovu člana 14 u vezi s članom 9.

4. Dana 12. aprila 2011. predstavka gospođe Chaplin pripojena je predstavci gospođe Eweidae, a predstavka gospodina McFarlane je

pripojena predstavci gospođe Ladele. Vlada je obaviještena o sve četiri predstavke. Sud je također odlučio da odluku o prihvatljivost i osnovanost predstavki donese u isto vrijeme (član 29, stav 1). Na dan donošenja ove presude, Sud je, nadalje, odlučio da spoji sve četiri predstavke.

5. Sljedećim osobama i organizacijama predsjednik Suda odobrio je da interveniraju u svojstvu trećih strana u pismenom dijelu postupka (član 36, stav 2 Konvencije i Pravilo 44, stav 2): Equality and Human Rights Commission [prev. Komisija za ravnopravnost i ljudska prava]; The National Secular Society [prev. Nacionalno sekularno društvo]; Dr Jan Camogursky i The Alliance Defense Fund [prev. Fond alijanse za odbranu]; biskup Michael Nazir-Ali; The Premier Christian Media Trust [Glavna kršćanska medijska zaklada]; biskupi od Chestera i Blackburna; Associazione Giuseppe Dossetti [prev. Asocijacija Giuseppe Dossetti]; i Valori; Observatory on Intolerance and Discrimination against Christians in Europe [prev. Osmatračnica netolerancije i diskriminacije protiv kršćana u Evropi]; Liberty; Clapham Institut i KLM; the European Centre for Law and Justice [prev. Evropski centar za pravo i pravdu]; Lord Carey od Cliftona; i Fédération Internationale des ligues des Droits de l’Homme (FIDH, ICJ, ILGA-Europe).

6. Javno saslušanje održano je 4. septembra 2012. u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu (pravilo 59, stav 3).

Pred Sudom su se pojavili:

(a) <i>u ime Vlade</i>	
G-đa Ahila SORNARAJAH	<i>zastupnica Vlade</i>
G-din James EADIE QC	<i>advokat</i>
G-din Dan SQUIRES	<i>advokat</i>
G-đa Suzanne LEHRER	<i>savjetnica</i>
G-din Hilton LESLIE	<i>savjetnik</i>
G-din Wally FORD	<i>savjetnik</i>
(b) <i>u ime prvog podnositelja predstavke</i>	
G-din James DINGEMANS QC	<i>advokat</i>
G-đa Sarah MOORE	<i>advokatica</i>
G-din Thomas ELLIS	<i>pravnik</i>
G-din Gregor PUPPINCK	<i>savjetnik</i>
(c) <i>u ime trećeg podnositelja predstavke</i>	
G-đa Dinah ROSE QC	<i>advokatica</i>
G-din Ben JAFFEY	<i>advokat</i>
G-din Chris MCCRUDDEN	<i>advokat</i>
G-din Mark JONES	<i>savjetnik</i>
G-din Sam WEBSTER	<i>savjetnik</i>
(d) <i>u ime drugog i četvrtog podnositelja predstavke</i>	
G-din Paul DIAMOND	<i>advokat</i>
G-din Paul COLEMAN	<i>advokat</i>

G-din Pasha HMELIK
 G-đa Andrea WILLIAMS
 G-din Andrew MARSH

advokat
savjetnica
savjetnik

Sud je saslušao obraćanja gospodina Eadiea, advokata Vlade, gospodina Dingemansa, advokata gospođe Eweidae, gospođu Rose, advokaticu gospođe Ladele i gospodina Diamonda, advokata gospođe Chaplin i gospodina McFarlanea.

I. OKOLNOSTI PREDMETA

7. Prva podnositeljica predstavke, gospođa Eweida, rođena je 1951. godine i živi u Twickenhamu. Druga podnositeljica predstavke, gospođa Chaplin, rođena je 1955. godine i živi u Exeteru. Treća podnositeljica predstavke, gospođa Ladele, rođena je 1960. i živi u Londonu. Četvrti podnositelj predstavke, gospodin McFarlane, rođen je 1961. i živi u Bristolu.

8. Činjenično stanje ovog predmeta, prema navodima stranaka, može se sumirati na sljedeći način.

A. Gospođa Eweida

9. Prva podnositeljica predstavke, koja je prvih osamnaest godina svog života provela u Egiptu, koptska je kršćanka. Od 1999. godine radila je kao radnica na šalteru privatne kompanije, British Airways Plc.

10. British Airways je zahtijevao da svi njegovi uposlenici koji imaju kontakt sa javnošću nose uniformu. Do 2004. uniforma za žene je uključivala bluze sa visokim okovratnikom. Godine 2004. British Airways uveo je nove uniforme, koje su obuvatale ženske bluze sa otvorenijim izrezom, koje se nose uz kravatu, koja može biti uvučena u izrez ili blago zavezana oko vrata. Sačinjen je priručnik za oblačenje, u kojem su detaljno razrađena pravila za svaki aspekt uniforme. Odjeljak Priručnika, pod naslovom "Ženski modni dodaci", sadržavao je sljedeći pasus:

"Svi dodaci ili odjevni predmeti koje uposlenica mora nositi iz vjerskih razloga trebaju, u svakom trenutku, biti pokriveni uniformom. Međutim, ako to nije moguće zbog prirode predmeta ili načina na koji se isti nosi, potrebno je dobiti saglasnost lokalne uprave u pogledu prikladnosti dizajna, kako bi se osigurala usklađenost sa jedinstvenim standardima, osim ako takva saglasnost već nije sadržana u jedinstvenim smjernicama. ... NB Nije prihvatljivo nositi nikakve druge predmete sa uniformom. Zahtijevat će se da skinete svaki komad nakita koji nije u skladu sa navedenim propisima."

11. Kada bi se uposlenik pojavio na poslu, noseći na sebi neki od predmeta koji nije bio u skladu sa kodeksom oblačenja, praksa British Airwaysa je bila da zamoli uposlenika da skine sporni predmet ili, ako je neophodno, da se vrati kući i presvuče. Vrijeme koje uposlenik potroši na

propisno oblačenje uniforme odbija se od njegove, odnosno njezine plaće. Što se tiče odjevnih predmeta koje je British Airways smatrao obaveznim u određenim religijama i koji se ne mogu sakriti pod uniformu, odobreno je muškim uposlenicima, sikima, da nose tamno plavi ili bijeli turban i da tokom ljeta nose metalne narukvice, pod uvjetom da im je odobreno da nose košulje kratkih rukava. Ženskim uposlenicama, muslimankama, koje rade kao zemaljsko osoblje, odobreno je da nose hidžab (marame) u odobrenim bojama British Airwaysa.

12. Do 20. maja 2006. gospođa Eweida nosila je privjesak križa skriven pod odjećom. Dana 20. maja 2006. odlučila je otvoreno nositi križ, kao znak svoje posvećenosti vjeri. Kada je tog dana došla na posao, njezin menadžer ju je zamolio da skine lančić sa križem ili da ga skloni pod kravatu. Gospođa Eweida prvobitno je odbila da to učini, ali je u konačnici, nakon razgovora sa višim menadžerom, pristala da se povinuje instrukcijama. Dana 7. augusta 2006. gospođa Eweida ponovo se na poslu pojavila sa vidljivo istaknutim križem i ponovo je pristala, mada nevoljko, da postupi u skladu sa kodeksom oblačenja, nakon što je upozorena da će, ako odbije, otići kuće bez plaće. Dana 20. septembra 2006. odbila je sakriti ili skinuti križ i otpravljen je kući bez plaće sve dok ne odluči da ispoštuje svoju ugovornu obavezu glede kodeksa oblačenja. Dana 23. oktobra 2006. ponuđena joj je administrativna pozicija, bez kontakta sa kupcima, na kojoj nije obavezna nositi uniformu, ali je ona tu ponudu odbila.

13. Sredinom oktobra 2006. izašao je niz novinskih članaka o slučaju gospođe Eweida, u kojima je kritiziran British Airways. Dana 24. novembra 2006. British Airways najavio je reviziju svoje politike o uniformama u dijelu koji se odnosi na vidljivo nošenje vjerskih simbola. Nakon konsultacija sa svojim uposlenicima i predstavnicima sindikata, 19. januara 2007. odlučeno je da se usvoji nova politika. Od 1. februara 2007., odobreno je isticanje onih vjerskih simbola i simbola milosrđa koji su dozvoljeni. Određeni simboli, kao što su križ i Davidova zvijezda, odmah su dobili dozvolu. Gospođa Eweida vratila se na posao 3. februara 2007., i dozvoljeno joj je da nosi križ u skladu sa novom politikom. Međutim, British Airways odbio joj je nadoknaditi izgubljenu zaradu za period u kojem je izbrala da ne dolazi na posao.

14. Gospođa Eweida podnijela je tužbu kod Suda za zapošljavanje 15. decembra 2006., zahtijevajući, između ostalog, odštetu za indirektnu diskriminaciju protivno članu 3 Pravilnika o ravnopravnosti (vjera i uvjerenja) u zapošljavanju iz 2003. ("Pravilnik iz 2003.": v. stav 41, ispod) i tvrdeći da je povrijeđeno njeno pravo na ispovijedanje vjere u skladu sa članom 9 Konvencije. Sud za zapošljavanje odbio je zahtjev gospođe Eweidae. Konstatirao je da vidljivo isticanje križa nije obavezni zahtjev kršćanske vjere već lični izbor gospođe Eweidae. Nije bilo dokaza da je bilo koji drugi uposlenik u uniformiranoj radnoj snazi, koju čini nekih 30,000 ljudi, ikada napravio takav zahtjev, a kamoli odbio raditi ukoliko se isti ne

ispuni. Iz toga slijedi da podnositeljica zahtjeva nije uspjela dokazati da je politika nošenja uniforme stavila kršćane općenito u nepovoljan položaj, što je bilo neophodno dokazati da bi se održao zahtjev za indirektnu diskriminaciju.

15. Gospođa Eweida uložila je žalbu Apelacionom sudu za radne sporove, koji je istu odbio 20. novembra 2008. Apelacioni sud za radne sporove smatrao je da nije neophodno da gospođa Eweida dokazuje da su se drugi kršćani žalili na politiku o uniformama, jer u smislu propisa 3(1) Pravilnika iz 2003. osoba može biti stavljena u naročito nepovoljan položaj čak i ako se on ili ona protiv svoje volje povinuje ograničenjima glede vidljivog isticanja vjerskih simbola. Ipak, Apelacioni sud za radne sporove zaključio je da pojam indirektna diskriminacije podrazumijeva diskriminaciju usmjerenu protiv određene grupe, a da podnositeljica predstavke nije uspjela dokazati da je takva grupa stavljena u nepovoljan položaj.

16. Gospođa Eweida uložila je žalbu Apelacionom sudu, koji je odbio njezinu žalbu 12. februara 2010. U njezinoj žalbi istaknuto je da je Apelacioni sud za radne sporove pogrešno primijenio pravo i da je za utvrđivanje indirektna diskriminacije bio dostatan i dokaz o stavljanju u nepovoljni položaj pojedinca. Apelacioni sud nije se složio sa ovim argumentom, za koji je smatrao da ne korespondira sa tumačenjem Pravilnika iz 2003. Podržao je pristup koji je zauzeo Apelacioni sud za radne sporove, utvrdivši da:

“... za utvrđivanje indirektna diskriminacije, trebalo bi biti moguće izvući neke opće zaključke koji se odnose na pojedine vjerske grupe, tako da poslodavac ima razumnu mogućnost da smatra da neka određena odredba može imati ozbiljne negativne utjecaje na tu grupu.”

Nadalje, čak i da su pravni argumenti gospođe Eweidae bili tačni i da se indirektna diskriminacija može izjednačiti sa stavljanjem u nepovoljan položaj individue zbog njezine želje da svoju vjeru ispovijeda na određeni način, činjenični nalazi Suda za radne sporove pokazuju da je pravilo predstavljalo srazmjeran način za postizanje legitimnog cilja. Nekih sedam godina, niko, čak ni gospođa Eweida, nije se žalio na to pravilo, ali kada se to pitanje pokrenulo, bilo je savjesno razmotreno. U međuvremenu, British Airways ponudio je podnositeljici predstavke premještaj, uz istu plaću, na mjesto na kojem neće imati kontakata sa javnošću, ali podnositeljica predstavke odbila je tu ponudu i, umjesto toga, odlučila da ne dolazi na posao i da, kao naknadu, zahtijeva isplatu plaće. Pored toga, Apelacioni sud je smatrao da ova sudska praksa Suda u skladu sa članom 9 ne bi bila od pomoći gospođi Eweidai. Pozvao se na presudu Doma lordova u predmetu *R (SB) protiv direktora srednje škole Denbigh* [2006.] UKHL 15, gdje je lord Bingham, analizirao sudsku praksu Suda i Komisije i zaključio sljedeće:

“Institucije u Strasbourgu uopće nisu bile spremne utvrditi miješanje u pravo na ispoljavanje vjerskih uvjerenja u praksi ili obavljanje vjerskih rituala ako je osoba dobrovoljno prihvatila zaposlenje ili ulogu koja nije kompatibilna s tom praksom ili obredima i ako postoje drugi načini da osoba prakticira ili obavlja vjerske obrede bez uzrokovanja nesrazmjernih troškova i poteškoća”.

17. Dana 26. maja 2010. Vrhovni sud odbio je razmotriti žalbu gospođe Eweidae.

B. Gospođa Chaplin

18. Druga podnositeljica predstavke također je pobožna kršćanka. Ona privjesak križa nosi oko vrata još od svoje pričesti 1971., kao izraz svoje vjere. Ona vjeruje da bi skidanje križa predstavljalo kršenje njezine vjere.

19. Gospođa Chaplin stekla je diplomu medicinske sestre 1981., i zaposlila se u državnoj bolnici Royal Devon i Exeter NHS Foundation Trust, gdje je radila od aprila 1989. do jula 2010., s izuzetnim ocjenama rada. Tokom spornih događaja, radila je na odjelu za starija lica. Bolnica je imala kodeks odijevanja, koji se temeljio na smjernicama iz Ministarstva zdravstva. U politici o bolničkoj uniformi, u stavu 5.1.5 propisano je da “Ukoliko uposlenici nose nakit, da on mora biti diskretan”, a u stavu 5.3.6 stoji:

“5.3.6 Da bi se smanjio rizik od intrahospitalne infekcije, nošenje nakita treba svesti na minimum (v. 5.1.11). To znači:

Jedan ravni prsten, koji neće uticati na higijenu ruku,

Jedan par običnih, diskretnih naušnica.

Nošenje lančića nije dozvoljeno zbog smanjenja rizika od nastanka ozljeda prilikom kontakta sa pacijentima.

Ukoliko osoba ima piercing na licu, isti treba izvaditi ili prekriti.”

Stav 5.1.11 propisuje:

“Svi uposlenici koji žele nositi određenu vrstu odjeće ili nakita zbog vjerskih ili kulturoloških razloga moraju tražiti odobrenje svog direktno nadređenog, koji ne može neopravdano uskratiti to odobrenje.”

Sud za radne sporove imao je predmete gdje je, zbog zdravstvenih i sigurnosnih razloga, od jedne medicinske sestre, kršćanke, traženo da skine lančić i privjesak križa, a dvojica sika, medicinske braće, obaviješteni su da ne mogu nositi kare (metalne narukvice) i kirpane (male bodeže), i gdje su se svi povinovali ovim smjernicama. Dvije doktorice, muslimanke, dobile su odobrenje da nose pripijene “sportske” hidžabe, poput potkapa za kacigu.

20. U junu 2007. u bolnicu su uvedene nove uniforme, koje su po prvi put uključivale tunike sa V-izrezom za medicinske sestre. U junu 2009. nadređeni gospođe Chaplin zatražio je od nje da skine svoj “lančić”. Gospođa Chaplin je istakla da je križ za nju vjerski simbol i tražila je

odobrenje da ga nastavi nositi. Odobrenje joj je uskraćeno uz obrazloženje da lančić i križ mogu prouzročiti ozljedu, ukoliko ga stariji pacijent povuče. Gospođa Chaplin je potom predložila da križ nastavi nositi na lancu sa magnetnom kopčom, koja bi se odmah razdvojila ukoliko pacijent povuče lanac. Međutim, zdravstveni organ odbio je ovaj zahtjev, obrazlažući da i sam križ može predstavljati rizik po zdravlje i sigurnost ukoliko bude slobodno visio na lancu. Na primjer, mogao bi doći u dodir sa otvorenim ranama. Na koncu, sugerirano joj je da svoj lančić i križ može nositi pričvršćen na kratku vezicu na kojoj nosi svoju ličnu iskaznicu. Svo osoblje dužno je nositi ličnu iskaznicu zakačenu na džep ili na kratkoj vezici. Međutim, prilikom obavljanja kliničkih dužnosti dužni su skinuti iskaznicu i vezice i, zbog toga, podnositeljica predstavke nije pristala na ovaj prijedlog. U novembru 2009. g-đa Chaplin prebačena je na privremeno, ne-medicinsko radno mjesto, koje je ukinuto u julu 2010.

21. Podnijela je tužbu Sudu za radne sporove u novembru 2009., žaleći se na direktnu i indirektnu diskriminaciju po vjerskoj osnovi. U svojoj presudi od 21. maja 2010., Sud za radne sporove presudio je da nije bilo direktne diskriminacije, budući da se stav bolnice temeljio na zdravlju i sigurnosti a ne na vjerskim razlozima. Što se tiče pritužbe na indirektnu diskriminaciju, smatrao je da nema dokaza da su druge “osobe”, osim podnositeljice predstavke, bile stavljene u naročito nepovoljan položaj. Štaviše, odgovor bolnice na zahtjev gospođe Chaplin da nosi vidljivo istaknut križ bio je srazmjernan.

22. Podnositeljica predstavke je informirana da, u svjetlu presude drugostepenog suda u predmetu Eweida, žalba kojim bi osporavala primjenu materijalno-procesnog prava pred sudom za radne sporove ne bi imala izgleda za uspjeh.

C. Gospođa Ladele

23. Treća podnositeljica predstavke je kršćanka. Ona smatra da brak predstavlja zajednicu jednog muškarca i jedne žene, i iskreno vjeruje da su istospolne zajednice u suprotnosti s Božijim zakonom.

24. Gospođa Ladele radila je u organima javne vlasti londonskog okruga Islington od 1992. Islington ima politiku ravnopravnosti i raznolikosti pod nazivom “Dostojanstvo za sve”, koja, *između ostalog*, kaže:

“Islington je ponosan na svoje različitosti, a Vijeće će se boriti protiv svih oblika diskriminacije. ‘Dostojanstvo za sve’ trebala bi biti praksa svih uposlenika u Islingtonu, kao i stanovnika i korisnika usluga, bez obzira na starosnu dob, spol, invaliditet, vjeru, rasu, seksualnu orijentaciju, nacionalnost, prihode ili zdravstveno stanje. ...

Vijeće će promovirati koheziju zajednice i ravnopravnost za sve grupe, ali će se naročito boriti protiv diskriminacije po osnovu starosne dobi, invaliditeta, spola, rase, vjere i seksualne orijentacije. ...

Općenito, Islington će:

(a) promovirati koheziju zajednice kroz promoviranje zajedničkih vrijednosti zajednice i razumijevanja, osnaženih ravnopravnošću, poštivanjem i dostojanstvom za sve. ...

Politika Vijeća je da svi moraju biti tretirani pravedno i bez diskriminacije. Cilj Islingtona je da osigura:

- da njegovi uposlenici budu pravedno i jednako tretirani na radnom mjestu
- da korisnici imaju pravičan i jednak pristup uslugama Vijeća
- da uposlenici i korisnici budu tretirani s dostojanstvom i poštovanjem

Vijeće će aktivno raditi na uklanjanju diskriminatornih prepreka koje mogu spriječiti ljude da dobiju priliku za zaposlenje ili usluge na koje imaju pravo. Vijeće neće tolerirati procese, stavove i ponašanje koje predstavlja diskriminaciju, uključujući i uznemiravanje, viktimizaciju i zlostavljanje kroz predrasude, ignoriranje, nepromišljenost i stereotipiziranje. ...

Od svih uposlenika se očekuje da u svakom momentu promoviraju ove vrijednosti i da rade u okvirima ove politike. Protiv onih uposlenika koju budu prekršili odredbe ove politike, može se pokrenuti disciplinski postupak.”

25. Godine 2002. gospođa Ladele postala je matičarka odgovorna za knjige rođenja, smrti i vjenčanja. Iako je plaću primala od lokalnih vlasti i bila dužna da postupa u skladu sa njihovim politikama, ona nije bila njihova uposlenica već je obnašala funkciju koja je bila pod pokroviteljstvom Glavnog matičara. Zakon o građanskim partnerstvima iz 2004. u Ujedinjenom Kraljevstvu stupio je na snagu 5. decembra 2005. Taj zakon je omogućavao pravno registriranje partnerstva između dvoje ljudi istog spola i dodjeljivao im prava i obaveze koje su jednake onima koje imaju bračni parovi. U decembru 2005. Islington je odlučio imenovati sve svoje matičare za rođenja, smrti i vjenčanja kao matičare za sklapanje građanskih partnerstava. On to nije bio u obavezi uraditi; Zakon je jednostavno zahtijevao da se osigura dovoljan broj matičara za sklapanje građanskih partnerstava koji će obavljati ove funkcije na odgovarajućem području. Lokalne vlasti u drugim dijelovima Ujedinjenog Kraljevstva odabrale su drugačiji pristup i omogućile matičarima koji se, zbog svojih vjerskih uvjerenja, iskreno protive sklapanju građanskih partnerstava, da odbiju imenovanje na te pozicije.

26. U početku, gospođi Ladele je bilo dopušteno da sa kolegama neformalno dogovori da zamijene poslove kako ni bi morala obavljati ceremonije sklapanja građanskog partnerstva. U martu 2006., međutim, dvoje njezinih kolega žalilo se da je njezino odbijanje da obavlja te dužnosti bilo diskriminatorno. U pismu od 1. aprila 2006. gospođa Ladele je informirana da bi, po mišljenju lokalnih vlasti, odbijanjem sklapanja

građanskih partnerstava mogla prekršiti Poslovnik i politike o ravnopravnosti. Zatraženo je da pismeno potvrdi da će ubuduće provoditi ceremonije sklapanja građanskih partnerstava. Treća podnositeljica predstavke odbila je to uraditi i zatražila od lokalnih vlasti da iznađu rješenje koje će biti u skladu sa njezinom vjerom. U maju 2007. atmosfera u uredu se pogoršala. Odbijanje gospođe Ladele da provodi ceremonije sklapanja građanskog partnerstva uzrokovalo je velike poteškoće i prebacivanje tereta posla na druge, a zaprimljene su i pritužbe homoseksualnih kolega koji su se osjetili viktimiziranim. U maju 2007. lokalne vlasti pokrenule su preliminarnu istragu, koja je okončana u julu 2007., uz preporuku da se protiv gospođe Ladele pokrene formalni disciplinski postupak jer je odbila obavljati dužnosti sklapanja građanskih partnerstava na osnovu seksualne orijentacije partnera, protivno Poslovniku lokalnih vlasti i politici o ravnopravnosti i raznolikosti. Rasprava u disciplinskom postupku održana je 16. augusta 2007. Nakon rasprave, od gospođe Ladele je traženo da potpiše novi opis poslova, koji je od nje zahtijevao da provodi samo upisivanje građanskih partnerstava u matičnu knjigu i druge administrativne poslove vezano za iste, bez obavljanja ceremonija.

27. Gospođa Ladele podnijela je tužbu Sudu za radne sporove, žaleći se na indirektnu diskriminaciju na temelju vjere ili uvjerenja i uznemiravanja. Dana 1. decembra 2007. na snagu je stupio Zakon o statistici i registraciji iz 2007. i, umjesto da ostane uposlenica Glavnog matičara, gospođa Ladele postala je uposlenicom lokalne vlasti, koja je sada imala ovlasti da je otpusti. Pred Sudom za radne sporove istaknuto je da će podnositeljica predstavke, ako izgubi slučaj, vjerovatno dobiti otkaz.

28. Dana 3. jula 2008., Sud za radne sporove potvrdio je tužbu za direktnu i indirektnu diskriminaciju i uznemiravanje, smatrajući da su lokalne vlasti “veću pažnju pridavali LGBT zajednici nego pravima [g-đe Ladele] da ispovijeda pravoslavnu kršćansku vjeru”. Lokalne vlasti su podnijele žalbu drugostepenom Sudu za radne sporove, koji je 19. decembra 2008. ukinuo prvostepenu odluku. Smatrao je da je postupanje lokalnih vlasti prema gospođi Ladele bilo srazmjerno postizanju legitimnog cilja, konkretno, pružanju matičarskih usluga bez diskriminacije.

29. Na odluku drugostepenog Suda za radne sporove uložena je žalba kod Apelacionog suda, koji je 15. decembra potvrdio zaključke drugostepenog Suda za radne sporove. U stavu 52, naveo je sljedeće:

“...činjenica da je gospođa Ladele odbila vršiti dužnosti sklapanja građanskih partnerstava zbog svog religioznog gledišta braka ne može opravdati zaključak da Irlingtonu ne bi trebalo dopustiti da u cijelosti ostvari svoj cilj, odnosno da svi matičari obavljaju sklapanje građanskog partnerstva kao dio njihove politike Dostojanstvo za sve. Gospođa Ladele je radila u javnom sektoru i za javne vlasti; od nje se tražilo da obavlja čisto sekularnu dužnost, koja je tretirana kao dio njezinog posla; Odbijanje gospođe Ladele da izvrši taj zadatak predstavljalo je diskriminaciju homoseksualnih osoba u vršenju svog posla; traženo je da taj zadatak izvršava zbog

politike Islingtona ‘Dostojanstvo za sve’, čiji je hvalevrijedan cilj bio izbjeći, ili makar svesti na minimum, diskriminaciju među uposlenicima Islingtona, ali i između Islingtona (i njegovih uposlenika) i članova zajednice kojoj služe; Odbijanje gospođe Ladele uvrijedilo je najmanje dvoje njezinih kolega, homoseksualaca; Prigovor gospođe Ladele temeljio se na njezinom viđenju braka, koji nije osnovni dio njezine vjere; i zahtjevi koje je postavio Islington ni na koji način nisu je spriječili da prakticira svoju vjeru onako kako želi.”

Apelacioni sud je zaključio da član 9 Konvencije i sudska praksa Suda podržavaju stajalište da ne bi trebalo dozvoliti da želja gospođe Ladele da se njena vjerska stajališta poštuju ... “...nadvlada nastojanje Islingtona da osigura da svi njegovi matičari manifestiraju jednako poštivanje za homoseksualnu kao i za heteroseksualnu zajednicu.” Također je istaknuto da od stupanja na snagu Pravilnika iz 2007. (v. Stav 42, ispod), nakon što je gospođa Ladele bila imenovana na poziciju matičara za građanska partnerstva, Islington više nije imao samo pravo već i obavezu da od nje zahtijeva da obavlja poslove vezane za sklapanje građanskih partnerstava.

30. Dana 4. marta 2010. odbijen je zahtjev podnositeljice predstavke da izjavi žalbu Vrhovnom sudu.

D. Gospodin McFarlane

31. Četvrti podnositelj predstavke pobožni je kršćanin, a svojevremeno je bio starješina velike, multikulturalne crkve u Bristolu. On duboko i istinski vjeruje da Biblija kaže da je homoseksualizam grijeh i da on ne bi trebao raditi ništa što direktno podržava takve aktivnosti.

32. Relate Avon Limited (“Relate”) dio je Federacije Relate, domaće privatne organizacije koja pruža usluge povjerljive seksualne terapije i savjetovanja za parove. Relate i njegovi savjetnici članovi su Britanske asocijacije za seksualnu terapiju i terapiju vezanu za odnose (BASRT). Ta Asocijacija ima svoj etički kodeks i načela dobre prakse, kojih se Relate i njegovi savjetnici pridržavaju. Stavovi 18 i 19 Kodeksa propisuje sljedeće:

“Uvažavanje prava na samoodređenje, na primjer:

18. Poštivanje autonomije i neotuđivog prava na samoodređenje klijenta i drugih lica sa kojima je klijent povezan. Neprimjereno je da terapeut klijentima nameće određeni set standarda, vrijednosti ili ideala. Terapeut mora prepoznati i raditi sa klijentima na način koji uvažava vrijednosti i dostojanstvo klijenata (i kolega), naročito vodeći računa o pitanjima kao što su vjera, rasa, spol, starosna dob, uvjerenja, seksualna orijentacija i invaliditet.

Svijest o vlastitim predrasudama, na primjer:

19. Terapeut mora biti svjestan svojih predrasuda i izbjegavati diskriminaciju, na primjer, po osnovu vjere, rase, spola, starosne dobi, uvjerenja, seksualne orijentacije, invaliditeta. Terapeut je odgovoran za osvještavanje svojih predrasuda i stereotipa, a naročito za prepoznavanje načina na koji to može uticati na terapijski odnos.”

Relate također ima politiku jednakih mogućnosti, koja naglašava pozitivnu obavezu postizanja jednakosti. Dio te politike glasi:

“Relate Avon posvećen je nastojanju da nijedna osoba – povjerenici, osoblje, volonteri, savjetnici i klijenti, ne dobije manje povoljan tretman na temelju ličnih ili grupnih karakteristika, kao što su rasa, boja kože, starosna dob, kultura, zdravstveno stanje, seksualna orijentacija, bračni status, invaliditet [ili] socioekonomska grupa. Relate Avon posvećen je ne samo slovu zakona već pozitivnoj politici koja ima za cilj osiguravanje jednakih mogućnosti za sve koji rade u Centru (u bilo kojem svojstvu), i za sve naše klijente.”

33. Gospodin McFarlane radio je u organizaciji Relate kao savjetnik od maja 2003. do marta 2008. U početku je imao nekih zabrinutosti glede pružanja savjetodavnih usluga istospolnim parovima, ali nakon razgovora sa svojim supervizorom, prihvatio je da savjetovanje homoseksualnih parova ne podrazumijeva odobravanje takvog odnosa, te je stoga bio spreman nastaviti sa radom. Nakon toga, pružao je usluge savjetovanja za dva lezbijska para bez ikakvih problema, premda se ni u jednom slučaju nije radilo o čisto seksualnim problemima.

34. Godine 2007. gospodin McFarlane započeo je postdiplomski studij o psiho-seksualnoj terapiji pri organizaciji Relate. U jesen te godine unutar organizacije Relate stekao se dojam da on nije spreman raditi na seksualnim pitanjima homoseksualnih parova. Kao odgovor na ove zabrinutosti, generalni direktor organizacije Relate, gospodin B sastao se sa gospodinom McFarlaneom u oktobru 2007. Podnositelj predstavke je potvrdio da je imao poteškoća da pomiri svoj rad sa istospolnim parovima sa svojom obavezom da slijedi učenje Biblije. Gospodin B izrazio je svoju zabrinutost u smislu nemogućnosti filtriranja klijenata kako bi se spriječilo da gospodin McFarlane pruža usluge psiho-seksualne terapije lezbijkama, homoseksualcima ili biseksualnim parovima.

35. Dana 5. decembra 2007. gospodin B primio je pismo od drugih terapeuta, u kojem izražavaju zabrinutost zbog toga što neimenovani terapeut nije želio, zbog vjerskih razloga, raditi sa homoseksualnim, lezbijskim i biseksualnim klijentima. Dana 12. decembra 2007. gospodin B pisao je gospodinu McFarlaneu, obavještavajući ga da je saznao da je odbio raditi sa istospolnim parovima na određenim pitanjima i da se boji da je to diskriminatorno i suprotno politici organizacije o jednakim prilikama. Zatražio je da mu pismenim putem, do 19. decembra 2007. gospodin McFarlane potvrdi da će nastaviti raditi s istospolnim parovima u smislu savjetovanja i psiho-seksualne terapije, zaprijetivši mu da će u suprotnom poduzeti disciplinske radnje. Dana 2. januara 2008. gospodin McFarlane odgovorio je potvrđujući da nema nikakvih rezervi kada je u pitanju savjetovanje istospolnih parova. Njegovi pogledi na pružanje psiho-seksualne terapije istospolnim parovima još uvijek su u razvoju, budući da još uvijek nije imao priliku raditi na toj vrsti posla. Gospodin B je to protumačio kao odbijanje gospodina McFarlanea da potvrdi da će provoditi

psiho-seksualnu terapiju u radu sa istospolnim parovima, te ga je, shodno tome, suspendirao do okončanja disciplinske istrage. Na istražnom sastanku 7. januara 2008. podnositelj predstavke priznao je da je postojao sukob između njegovih vjerskih uvjerenja i psiho-seksualne terapije sa istospolnim parovima, ali je istakao da bi on radio taj posao ako se to od njega bude tražilo, te da bi u slučaju bilo kakvih problema u radu razgovarao sa svojim nadređenim. Gospodin B je to shvatio kao obavezivanje gospodina McFarlanea da će postupati u skladu sa politikama organizacije Relate, te je obustavio istragu.

36. Nakon telefonskog razgovora sa četvrtim podnositeljem predstavke, njegov nadređeni kontaktirala je gospodina B, izražavajući svoju duboku zabrinutost. Ona je smatrala da je gospodin McFarlane ili zbunjen kada je u pitanju psiho-seksualna terapija istospolnih parova ili je neiskren. Kada su mu saopćene ove zabrinutosti, gospodin McFarlane je izjavio da se njegovi pogledi nisu promijenili u odnosu na prethodnu raspravu i da će se obratiti nadređenom ukoliko budu nastali bilo kakvi problemi. Pozvan je na još jedan disciplinski sastanak 17. marta 2008., na kojem je ponovo upitan da li je promijenio mišljenje, ali je on jednostavno odgovorio da nema ništa dodati onome što je već rekao 7. januara 2008.

37. Dana 18. marta 2008. gospodin B otpustio je gospodina McFarlanea zbog teške povrede službene dužnosti, nakon što je zaključio da je podnositelj predstavke kazao da će postupati u skladu sa politikama organizacije Relate i pružati usluge seksualnog savjetovanja istospolnim parovima bez namjere da to zaista i učini. Shodno tome, ne može mu se vjerovati da će obavljati svoju ulogu u skladu sa politikama jednakih prilika. Održan je i sastanak po žalbi 28. aprila. Žalba je odbijena jer je utvrđeno da gospodin B opravdano vjeruje da gospodin McFarlane neće postupati u skladu sa relevantnim politikama.

38. Gospodin McFarlane podnio je tužbu kod Suda za radne sporove, žaleći se, *između ostalog*, na direktnu i indirektnu diskriminaciju, nepravično otpuštanje i nezakonito otpuštanje. Sud je izrekao svoju presudu 5. januara 2009. Utvrdio je da gospodin McFarlane nije trpio direktnu diskriminaciju suprotno pravilu 3(1)(a) Pravilnika iz 2003. (v. stav 41, ispod). Nije dobio otkaz zbog vjere već zbog toga što se smatralo da ne poštuje politike koje odražavaju etos organizacije Relate. Što se tiče prigovora u vezi s indirektnom diskriminacijom temeljem pravila 3(1)(b), Sud je utvrdio da bi zahtjev organizacije Relate da se svi njezini savjetnici pridržavaju politike jednakih mogućnosti stavio pojedinca koji dijeli vjerska uvjerenja gospodina McFarlanea u nepovoljan položaj. Međutim, cilj ovog zahtjeva je pružanje sveobuhvatnog spektra savjetodavnih usluga svim dijelovima zajednice, bez obzira na seksualnu orijentaciju, što je bilo legitimno. Opredijeljenost organizacije Relate da pruža nediskriminatorne usluge od suštinskoj je značaja za njezin rad i imala je pravo zahtijevati nedvosmislene garancije od gospodina McFarlanea da će pružati

sveobuhvatne usluge, bezrezervno, svim klijentima. On je propustio dati takve garancije. Filtriranje klijenata, iako bi moglo funkcionirati u ograničenoj mjeri, ne bi zaštitilo klijente od potencijalnog odbijanja gospodina McFarlanea, bez obzira koliko taktično se on nosio sa tim pitanjem. Iz toga slijedi da je njegovo razrješavanje dužnosti bilo srazmjerno postizanju legitimnog cilja. Prigovor u vezi s diskriminacijom, prema tome, nije utemeljen. Konačno, Sud je odbacio i prigovor u vezi s nepravičnim otkazom, utvrdivši da je organizacija Relate istinski i razumno izgubila povjerenje u gospodina McFarlanea u mjeri da nije bila sigurna da će, ukoliko se u toku savjetovanja istospolnih parova suoči sa seksualnim problemima, bez ograničenja ili rezervi obaviti savjetovanje koje par zahtijeva zbog ograničenja koja mu nameću njegov istinska vjerska uvjerenja.

39. Gospodin McFarlane žalio se Apelacionom sudu za radne sporove u vezi sa direktnom i indirektnom diskriminacijom i nepravičnim otkazom. Dana 30. novembra 2009. Apelacioni sud za radne sporove utvrdio je da je sud s pravom odbacio prigovore. Odbacio je argument gospodina McFarlanea da nije bilo legitimno praviti razliku između prigovora na vjerska uvjerenja i prigovora na određena djela kojima se manifestira to uvjerenje, utvrdivši da je ovaj pristup kompatibilan sa članom 9 Konvencije. Istakao je argumente organizacije Relate da je kompromis koji je predložio McFarlane bio načelno neprihvatljiv jer bi bilo “u potpunoj suprotnosti sa etosom organizacije prihvatiti situaciju u kojoj savjetnik može odbiti da se bavi određenim klijentima samo zato što ne odobrava njihovo ponašanje” i da ne bi bilo praktično voditi sistem u kojem savjetnik može odbiti da savjetuje istospolne parove u okolnostima koje on smatra da podržavaju njihovu seksualnu aktivnost. Organizacija Relate imala je pravo odbiti da udovolji zahtjevima koji su bili suprotni njezinim istaknutim osnovnim načelima. U takvim okolnostima, argumenti da je bilo praktično udovoljiti stajalištima podnositelja predstavke nisu bili primjereni.

40. Gospodin McFarlane podnio je zahtjev Apelacionom sudu da mu se dozvoli izjavljivanje žalbe protiv odluke Apelacionog suda za radne sporove. Dana 20. januara 2010. Apelacioni sud odbio je zahtjev uz obrazloženje da žalba ne bi imala realnih izgleda u svjetlu presude Apelacionog suda iz decembra 2009. u predmetu *Ladele*. Nakon odbijanja Vrhovnog suda da dopusti izjavljivanje žalbe u predmetu *Ladele*, gospodin McFarlane obnovio je svoj zahtjev za pokretanje žalbenog postupka. Nakon saslušanja, zahtjev je ponovo odbijen 29. aprila 2010., uz obrazloženje da se ovaj predmet ne razlikuje značajno od predmeta *Ladele*.

II. RELEVANTO DOMAĆE PRAVO

41. Pravilo 3 Poglavlja o jednakosti na radnom mjestu (vjera i uvjerenje) Pravilnika iz 2003. propisuje:

“3. Diskriminacija na temelju vjere ili uvjerenja

(1) U kontekstu ovog Pravilnika, neka osoba (‘A’) diskriminira drugu osobu (‘B’) ako –

....

(b) osoba A primjenjuje na osobu B neku odredbu, kriterij ili praksu koju primjenjuje ili bi primjenjivao podjednako na osobe koje nisu iste vjere ili uvjerenja kao i osoba B, ali –

(i) koja stavlja ili bi mogla staviti osobe koje dijele istu vjeru ili uvjerenje sa osobom B u naročito nepovoljan položaj u odnosu na druge osobe,

(ii) koja stavlja osobu B u takav nepovoljan položaj, i

(iii) za koje osoba A ne može dokazati da srazmjerno sredstvo za postizanje legitimnog cilja.”

Pravilo 2(1) propisuje da “vjera” podrazumijeva svaku vjeru, a da “uvjerenje” označava svako vjersko ili filozofsko uvjerenje.

42. Propis 3 Poglavlja o ravnopravnosti (seksualna orijentacija) Pravilnika iz 2007. propisuje:

“3. Diskriminacija na temelju seksualne orijentacije

(1) U kontekstu ovih pravila, neka osoba (‘A’) diskriminira drugu osobu (‘B’) ako, na temelju seksualne orijentacije osobe B ili neke druge osobe, izuzev osobe A, osoba A tretira osobu B nepovoljnije nego što bi tretirala druge osobe (u slučajevima gdje ne postoji značajna razlika u relevantnim okolnostima).

....

(3) U kontekstu ovih pravila, neka osoba (‘A’) diskriminira drugu osobu (‘B’) ako osoba A primjenjuje na osobu B određenu odredbu, kriterij ili praksu –

(a) koje primjenjuje ili bi primjenjivao podjednako na osobe koje nisu iste seksualne orijentacije kao osoba B,

(b) koja stavlja osobe koje su iste seksualne orijentacije kao osoba B u nepovoljniji položaj u odnosu na neke druge ili sve druge osobe (u slučajevima gdje ne postoji značajna razlika u relevantnim okolnostima),

(c) koja stavlja osobu B u nepovoljan položaj u odnosu neke druge ili sve osobe koje nisu iste seksualne orijentacije kao osoba B (u slučajevima gdje ne postoji značajna razlika u relevantnim okolnostima), i

(d) koju osoba A ne može razumno opravdati pozivanjem na neke druge razloge osim na seksualnu orijentaciju osobe B.”

U vezi sa pružanjem roba, usluga i olakšica, pravilo 4 propisuje:

“(1) Nezakonito je da osoba (‘A’) koja se bavi pružanjem roba, olakšica ili usluga javnosti ili dijelu javnosti diskriminira drugu osobu (‘B’), koja želi pribaviti ili koristiti te robe, olakšice ili usluge —

(a) uskraćujući robe, olakšice ili usluge osobi B,

(b) uskraćujući osobi B robe, olakšice ili usluge koje su kvalitetom iste ili slične robi, olakšicama ili uslugama koje osoba A obično pruža —

(i) javnosti, ili

(ii) dijelu javnosti kojoj osoba B pripada,

(c) uskraćujući da osobi B pruži robe, olakšice ili usluge na isti ili sličan način kako osoba A obično pruža robe, olakšice ili usluge —

(i) javnosti, ili

(ii) dijelu javnosti kojoj osoba B pripada, ili

(d) uskraćujući da osobi B pruži robe, olakšice ili usluge pod istim ili sličnim uvjetima pod kojim osoba A obično pruža robe, olakšice ili usluge —

(i) javnosti, ili

(ii) dijelu javnosti kojoj osoba B pripada.

(2) Stav (1) odnosi se, naročito, na —

(a) pristup i korištenje mjesta u kojima je dozvoljen ulazak javnosti,

(b) smještaj u hotelu, pansionu ili sličnim objektima,

....”

Pravilo 8(1) propisuje da je nezakonito da organi javne vlasti prilikom obavljanja svoje dužnosti poduzimaju bilo kakve radnje koje predstavljaju diskriminaciju. Pravilo 30 propisuje da će se radnje koje poduzme neka osoba u toku radnog vremena smatrati radnjom koju je uradio poslodavac, kao i osoba koju je radnju počinila.

43. Okvirna direktiva EU o jednakom postupanju u zapošljavanju i zanimanju 2007/78/EC naglašava oba ova seta propisa. Kada je u pitanju pojam diskriminacije, u članu 2(2)(b) ona propisuje:

“... smatrat će se da indirektna diskriminacija postoji ako naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa osobe određene vjere ili uvjerenja, određenog invaliditeta, određene starosne dobi ili određene seksualne orijentacije stavlja u naročito nepovoljan položaj u odnosu na druge osobe, osim ako je:

(i) ta odredba, kriterij ili praksa objektivno opravdana legitimnim ciljem i ako su sredstva kojim se taj cilj ostvaruje primjerena i nužna, ili

(ii) kad su u pitanju osobe sa određenim invaliditetom, poslodavac ili bilo koja druga osoba na koju se ova Direktiva odnosi, dužni su, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, poduzeti odgovarajuće mjere u skladu sa načelima sadržanim u članu 5, kako bi eliminirali nepovoljnosti koje su sadržane u takvoj odredbi, kriteriju ili praksi.”

44. Sudovi unutar Ujedinjenog Kraljevstva razmatrali su, nešto detaljnije, pitanja istaknuta u ovim predstavkama. Konkretno, Dom lordova imao je priliku da se, u dva vodeća predmeta, pozabavi pitanjima ispoljavanja vjerskog uvjerenja i okolnosti u kojima se može utvrditi miješanje u smislu člana 9.

45. U predmetu *R (Williamson i drugi) protiv ministra za obrazovanje i zapošljavanje* [2005.] UKHL 15 tužitelji su se žalili da je zabrana, koju je Ujedinjeno Kraljevstvo nametnulo u vezi sa tjelesnim kažnjavanjem djece, u određenim okolnostima predstavljala kršenje njihovog prava na slobodu ispoljavanja vjerskog uvjerenja u smislu člana 9 Konvencije. U stavu 23, utvrđujući šta je predstavljalo “manifestiranje” uvjerenja, lord Nicholls od Birkenheada, sa kojim su se složili i lordovi Bingham, Brown i Walker i gospođa Hale, postavio je neka osnovna načela:

“... uvjerenje mora ispuniti neke skromne, objektivne minimalne uvjete. Ovi minimalni zahtjevi implicitno su sadržani u članu 9 Evropske konvencije i uporedivi sa jamstvima u drugim instrumentima o ljudskim pravima. Uvjerenje mora biti u skladu s osnovnim normama ljudskog dostojanstva ili integriteta. Manifestiranje vjerskog uvjerenja koje, na primjer, podrazumijeva mučenje ili nehumano kažnjavanje drugih neće uživati zaštitu. Uvjerenje se mora odnositi na pitanja koja izlaze iz okvira trivijalnog. Ono mora imati adekvatan stepen ozbiljnosti i važnosti. Kao što je rečeno, to mora biti uvjerenje o fundamentalnom problemu. Kad je u pitanju vjersko uvjerenje, ovaj preduvjet je odmah ispunjen. Uvjerenje također mora biti koherentno u smislu da je razumljivo i da se može shvatiti. Ipak, u tim smislu ne bi trebalo zahtijevati previše. Tipično, vjera podrazumijeva vjerovanje u nadnaravno. To nije uvijek podložno razumnim objašnjenjima, a još manje racionalnom opravdanju. Jezik koji se koristi je obično jezik alegorije, simbola i metafore. Ovisno o predmetu, od pojedinaca se ne može uvijek očekivati da se izraze uvjerljivo i precizno. Niti su uvjerenja svakog pojedinca fiksna i statična. Pojedinci su skloni mijenjati svoje uvjerenja tokom života. Općenito, ovi minimalni zahtjevi ne bi trebali biti postavljeni na razinu koja će lišiti manjinska uvjerenja zaštite koja im je namijenjena Konvencijom...”

Kasnije, u stavu 32, lord je nastavio:

“... kod utvrđivanja da li je... ponašanje predstavljalo ispoljavanje uvjerenja u praksi u smislu člana 9, potrebno je prvo identificirati prirodu i opseg uvjerenja. Ako je uvjerenje poprimilo oblik percipirane obaveze da se postupa na određeni način, onda, u načelu, postupanje u skladu sa uvjerenjem samo po sebi predstavlja manifestaciju tog uvjerenja u praksi. U takvim slučajevima, to postupanje je ‘blisko povezano’ sa uvjerenjem, u frazeologiji Strasbourga...”

46. U predmetu *R (Begum) protiv razrednika i direktora srednje škole Denbigh* [2006.] UKHL 15 radilo se o tvrdnji da je isključivanje tužiteljice iz škole, zbog višestrukog kršenja kodeksa odijevanja, neopravdano ograničilo, između ostalog, njezino pravo, u smislu člana 9 Konvencije, na

manifestiranje njezine vjere i uvjerenja. Lord Bingham, razmatrajući pitanje da li je došlo do miješanja u pravo tužiteljice u smislu člana 9, istakao je sljedeće u stavovima 23 i 24:

“23. Institucije u Strasbourgu uopće nisu bile spremne utvrditi miješanje u pravo na ispoljavanje vjerskih uvjerenja u praksi ili obavljanje vjerskih rituala ako je osoba dobrovoljno prihvatila zaposlenje ili ulogu koja nije kompatibilna s tom praksom ili obredima i ako postoje drugi načini da osoba prakticira ili obavlja vjerske obrede bez uzrokovanja nesrazmjernih troškova i poteškoća. Na primjer, u predmetu *X protiv Danske* (1976) 5 DR 157 utvrđeno je da je svećenik pristao na disciplinu svoje crkve kada je prihvatio namještenje, a njegovo pravo da napusti crkvu jamčilo mu je slobodu vjeroispovijesti. Njegov prigovor podnesen temeljem člana 9 je odbijen. ... Predmet *Karaduman protiv Turske* (1993) 74 DR 93 je indikativan predmet. Podnositeljici predstavke uskraćena je diploma o završetku studija zbog zahtjeva da se slika bez marame, što ona nije bila spremna učiniti zbog vjerskih razloga. Komisija je utvrdila (str. 109) da nije bilo miješanja u njezino pravo zajamčeno članom 9, jer (str. 108) ‘odabirom da visoko obrazovanje stiče na sekularnom univerzitetu, student pristaje na univerzitetska pravila, koja mogu ograničiti prava studenata da ispovijedaju svoju vjeru u smislu mjesta i načina u namjeri da osiguraju skladan suživot među studentima različitih uvjerenja’. Odbijajući prigovor podnositelja predstavke u predmetu *Kontinen protiv Finske* (1996) 87-A DR 68 Komisija je istakla, u stavu 1, strana 75, da on nije bio prisiljen mijenjati svoja vjerska uvjerenja niti je bio spriječen da ispovijeda svoju vjeru ili uvjerenje; nakon što je ustanovio da se njegovo radno vrijeme sukobljava sa njegovim vjerskim uvjerenjima, imao je slobodu da napusti posao. ... U predmetu *Stedman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1997) 23 EHRR CD 168, za prigovor podnositeljice predstavke u smislu člana 9 bilo je kobno to što mogla podnijeti ostavku, ako već nije željela raditi nedjeljom. Zahtjev podnositelja predstavke u predmetu *Kalaç [protiv Turske]* (1997) 27 EHRR 552], stavovi 28-29, odbijen je jer je, odabравši vojnu karijeru, pristao, vlastitom voljom, na sistem vojne discipline koji, po svojoj prirodi, podrazumijeva mogućnost nametanja posebnih ograničenja određenih prava i sloboda, a pri tom je, također, imao priliku obavljati redovne dužnosti islamskog vjerovanja. U predmetu *Jevrejska liturgijska asocijacija Cha'are Shalom Ve Tsedek protiv Francuske* (2000) 9 BHRC 27, stav 81, odbijen je prigovor kojim su podnositelji predstavke osporavali propise za ritualno klanje u Francuskoj, koji nisu ispunjavali njihove stroge vjerske standarde, jer su oni lako mogli nabaviti meso, koje je pripremljeno u skladu sa tim standardima, iz Belgije.

24. Apelacioni sud kritizirao je ovaj način razmišljanja kao suviše strog (*Copsey protiv WWB Devon Clays Ltd* 2005 EWCA Civ 932, [2005] 1CR 1789, stavovi 31-39, 44-66), a u predmetu [*R (Williamson) protiv ministra za obrazovanje i zapošljavanje* [2005] UKHL 15], stav 39, Dom je ispitivao da li, za osnovanost tužbe za miješanje iz člana 9, mora biti dokazano da ne postoje alternativni načini omogućavanja ispovijedanja vjere i uvjerenja, kako je sugerirano u predmetu *Jevrejske liturgijske asocijacije*, gore, stav 80. Ali vlasti, po mom mišljenju, podržavaju prijedlog kojim sam započeo stav 23 ovog mišljenja. Čak i pod pretpostavkom da su institucije Stasbourg pogriješile u smislu strogosti kod odbijanja pritužbi na miješanje, i dalje ostaje koherentan i izuzetno konzistentan način razmišljanja koji naši domaći sudovi moraju uzeti u obzir i koji ukazuju da miješanje nije lako dokazati.”

III. RELEVANTO UPOREDNO PRAVO

A. Zemlje članice Vijeća Evrope

47. Analiza zakona i prakse vezane za nošenje vjerskih simbola na radnom mjestu u dvadeset šest država ugovornica Vijeća Evrope pokazuje da je pitanje nošenja vjerske odjeće i/ili vjerskih simbola na radnom mjestu u većini zemalja neuređeno. U tri države, konkretno, Ukrajini, Turskoj i nekim kantonima Švicarske, državnim službenicima i nekih drugim uposlenicima u javnom sektoru zabranjeno je nošenje vjerske odjeće i/ili vjerskih simbola, ali je općenito dozvoljeno uposlenicima u privatnim preduzećima. U pet država – Belgiji, Danskoj, Francuskoj, Njemačkoj i Nizozemskoj, domaći sudovi izričito su priznali, barem u načelu, pravo poslodavca da uposlenicima nametne određena ograničenja glede nošenja vjerskih simbola; Međutim, u ovim zemljama ne postoje zakoni ni propisi koji izričito daju to pravo poslodavcima. U Francuskoj i Njemačkoj, postoji stroga zabrana za državne službenike i državne namještenike da nose vjerske simbole, dok u drugim trijema državama imaju fleksibilniji stav po tom pitanju. Nigdje nije dozvoljena opća zabrana uposlenicima u privatnom sektoru da nose vjersku odjeću i/ili simbole na radnom mjestu. U Francuskoj, međutim, zakon to izričito zabranjuje. Prema francuskom zakonodavstvu, da bi bilo zakonito, takvo ograničenje mora stremiti ka postizanju legitimnog cilja, koji se odnosi na sanitarne norme, zaštitu zdravlja i morala, kredibilitet ugleda preduzeća u očima kupaca, i mora proći test proporcionalnosti.

B. Treće zemlje

1. Sjedinjene Američke Države

48. Kad su u pitanju državni službenici i namještenici vlade, nošenje vjerskih simbola zaštićeno je i Ustavom SAD-a (Klauzula o zabrani kongresnog uspostavljanja pojedine vjere i Klauzula o slobodi vjerskog izražavanja) i Zakonom o građanskim pravima iz 1964. Kada javni službenik podnese tužbu temeljem Ustava, sudovi primjenjuju standard konzervativne procjene, prema kojoj vlada može nametnuti ograničenja glede nošenja vjerskih simbola ako se ta radnja “direktno odnosi” na promoviranje nekog “važnog” interesa vlade (v. *Tenaflly Eruv Association protiv Okruga Tenaflly*, 309 F.3d 144, 157 (3. izdanje 2002.)). Kad se podnese tužba temeljem zakona, poslodavac mora ili ponuditi “razumno prilagođavanje” za određenu vjersku praksu ili dokazati da bi mu takve vjerske prakse prouzrokovale “nesrazmjerne troškove i poteškoće” (v. *Ansonia Odbor za obrazovanje protiv Philbrooka*, 479 US 60 (1986);

Sjedinjene Države protiv Odbora za obrazovanje školskog okruga Philadelphia, 911 F.2d 882, 886 (3. Cir. 1990); *Webb protiv Grada Philadelphia*, 562 F.3d 256 (3. Cir. 2009)). Kad su u pitanju uposlenici u privatnom sektoru, poslodavcima ustav ne nameće nikakva ograničenja glede ograničavanja isticanja vjerskih simbola i/ili nošenja vjerske odjeće. Međutim, ograničenja iz Glave VII Zakona o građanskim pravima primjenjiva su i dalje na poslodavce koji imaju preko 15 uposlenih.

2. Kanada

49. Vjerska sloboda je ustavom zaštićena prema Povelji o pravima i slobodama iz 1982. (Povelja). Član 1 Povelje propisuje da država ima ovlasti da na najmanje restriktivan način ograniči slobodu vjere radi “uvjerljivog interesa vlade” (v. *B(R) protiv Društva za pomoć djeci iz Toronta* (1995) 1 SCR 315). Od kanadskih poslodavaca općenito se očekuje da se prilagode one radne propise koji imaju nesrazmjerni uticaj na određene vjerske manjine. S tim u vezi sudovi su primjenjivali standard “razumnog prilagođavanja” (v. *R protiv Big M Drug Mart Limited* (1985) 1 SCR 295). Nedavni predmet u vezi s tim bavio se pravom sika da nose turban ili kirpan na poslu. U predmetu *Bhinder protiv Kanadskih nacionalnih željeznica* (1985) 2 SCR 561, Vrhovni sud je utvrdio da tužitelj ne može nositi turban na poslu jer je to nepomirljivo sa njegovom obavezom da nosi šljem. Utvrđeno je da to predstavlja “bona fide zahtjev radnog mjesta”. Kanadski sudovi, umjesto da pokušaju definirati pojam vjere ili vjerske prakse, više su bili zainteresirani za iskrenost uvjerenja u praksi koja se odnosi na određenu vjeru (v. *Syndicat Northcrest protiv Amselema* (2004) 2 SCR 551). U predmetu *Multani protiv Commission scolaire Marguerite-Bourgeoys* (2006) 1 SCR 256, u kojem je Vrhovni sud podržao pravo studenta sika da nosi kirpan u školu, Sud Kanade nije se upuštao u teološke analize važnosti kirpana u vjeri sika. Umjesto toga, sud je smatrao da je tužitelj samo “treba[o] dokazati da je njegovo lično i subjektivno uvjerenje u vjerski značaj kirpana [bilo] iskreno”.

PRAVO

...

51. Prva, druga podnositeljica i četvrti podnositelj predstavke žalili su se da su sankcije koje su im bile izrečene na poslu predstavljale kršenje njihovih prava prema članu 9 Konvencije, zasebno i u vezi s članom 14. Treća podnositeljica predstavke žalila se na povredu članova 14 i 9 zajedno.

Član 9 propisuje:

“1. Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere; ovo pravo uključuje slobodu osobe da promijeni vjeru ili uvjerenje i slobodu da, sam ili zajedno sa drugima, i javno ili privatno ispovijeda svoju vjeru ili uvjerenje, obredom, propovijedanjem i vršenjem vjerskih dužnosti i rituala.

2. Sloboda manifestiranja svoje vjere ili svojih uvjerenja će podlijegati samo onim ograničenjima predviđenim zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu javne sigurnosti, zaštite javnog poretka, zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

Član 14 glasi:

“Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.”

...

III. MERITUM

A. Izjašnjenja strana

1. Vlada

58. U odnosu na pritužbe prve, druge i četvrtog podnositelja predstavke temeljem člana 9, Vlada se pozvala na sudsku praksu Suda, navodeći da odredba ovog člana ne štiti svaku pojedinačnu radnju ili oblik ponašanja koje je motivirano ili inspirirano vjerom ili uvjerenjem. Tvrdili su da ponašanje koje je motivirano ili inspirirano vjerom ili uvjerenjem, ali koje ne predstavlja prakticiranje vjere u opće prihvaćenom obliku, ne potpada pod zaštitu člana 9. Vlada se pozvala na neosporne nalaze Suda za radne sporove u odnosu na prvu i drugu podnositeljicu predstavke, da su obje željele nositi vidljivo istaknut križ kao lični izraz svoje vjere. Nije navedeno da se vidljivo isticanje križa smatra opće prihvaćenim oblikom prakticiranja kršćanstva, a još manje da je to obavezan uvjet. Želja prve i druge podnositeljice predstavke da nose vidljivo istaknut križ, iako je možda inspirirana ili motivirana iskrenom vjerskom posvećenošću, nije priznata kao vjerska praksa ili zahtjev kršćanstva, i stoga nije obuhvaćena zaštitom člana 9. Slično tome, prigovor gospodina McFarlanea glede pružanja usluga psiho-seksualne terapije istospolnim parovima ne može se smatrati ispovijedanjem vjere na opće prihvaćen način.

59. Umjesto toga, Vlada je tvrdila da, iako su vidljivo nošenje križa ili uskraćivanje određene usluge homoseksualnim parovima predstavljali manifestiranje uvjerenja i, shodno tome, pravo zaštićeno članom 9, nije

došlo do miješanja u ovo pravo bilo kojeg od ovih podnositelja predstavke. Pozvali su se na presudu Doma lordova *R (Begum) protiv direktora srednje škole Denbigh* (v. stav 46, gore), gdje je lord Bingham analizirao sudsku praksu Strasbourga primjenjivu na predmete gdje su pojedinci dobrovoljno prihvatili zaposlenje koje ne omogućava prakticiranje vjere, ali gdje su im otvorene druge mogućnosti da svoju vjeru prakticiraju ili očituju bez uzrokovanja nesrazmjernih troškova i poteškoća. Lord Bingham je zaključio da je sudska praksa Strasbourga formirala “koherentan i značajno konzistentan pravac razmišljanja”, koji jasno naglašava da u takvim okolnostima ne može biti utvrđeno miješanje u prava iz člana 9. Slučajevi u kojima je navedeno ili utvrđeno miješanje su oni u kojima pojedinci, čak i prilikom premještanja i traženja alternativnog zaposlenja ili zaposlenja u drugačijoj obrazovnoj instituciji, nisu bili u stanju izbjeći zahtjev koji je u suprotnosti sa njihovim vjerskim uvjerenjima (na primjer, *Kokkinakis protiv Grčke*, 25. maja 1993., Serija A br. 260-A; *Leyla Şahin protiv Turske* [VV], br. 44774/98, ECHR 2005-XI; *Ahmet Arslan protiv Turske*, dec., br. 41135/98, 23. februara 2010). Nasuprot tome, u ovim predmetima, prvoj i drugoj podnositeljici predstavke poslodavci su dozvolili da nose križ na poslu, pod uvjetom da je pokriven kada rade sa klijentima ili pacijentima. Predmet treće podnositeljice predstavke ne može se razlikovati od predmeta *Pichon i Sajous protiv Francuske* (dec.), br. 49853/99, ECHR 2001-X, u kojem je Sud utvrdio da nije bilo miješanja u prava apotekara iz člana 9, koji nisu željeli prodavati kontraceptivna sredstva jer su oni svoja vjerska uvjerenja mogli manifestirati na različite načine izvan posla. Svi podnositelji predstavke u ovom predmetu imali su slobodu da traže zaposlenje drugdje; štaviše, prvoj i drugoj podnositeljici predstavke poslodavci su ponudili druge pozicije za istu plaću, na kojima nije bilo ograničavanja njihove slobode nošenja vidljivo istaknutog križa.

60. Vlada je nadalje istakla su prva podnositeljica predstavke, kao i četvrti podnositelj predstavke, bili zaposleni u privatnim kompanijama. Njihove tužbe nisu se, dakle, odnosile na direktno miješanje države, već je prigovor upućen u smislu da vlada nije poduzela sve što je trebala prema članu 9 da bi osigurala da im njihovi privatni poslodavci omoguće ispovijedanje njihovih vjerskih uvjerenja na poslu. Vlada je naglasila da se pozitivna obaveza koju nameće član 9 može dopustiti samo ako je propust države da poduzme mjere spriječio pojedinca da slobodno ispovijeda svoju vjeru. Do sada je bio samo jedan predmet u kojem je Sud utvrdio da je država prekršila svoju pozitivnu obavezu iz člana 9, konkretno *Članovi Kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gldanija i drugi protiv Gruzije*, br. 71156/01, 3. maja 2007., u kojem su državne vlasti propustile poduzeti radnje nakon napada grupe ortodoksnih vjernika na kongregaciju Jehovinih svjedoka. Ove predstavke nisu bile uporedive. Činjenica da su podnositelji predstavke mogli dati otkaz i tražiti posao negdje drugdje, ili ispovijedati svoju vjeru izvan posla, bila je dovoljna da im se zajamče njihova prava iz

člana 9 prema domaćim zakonima. U svakom slučaju, čak i da je država imala neke pozitivne obaveze prema članu 9 u odnosu na radnje privatnih poslodavaca, Ujedinjeno Kraljevstvo je tu obavezu ispunilo tokom relevantnog perioda kroz Propis o ravnopravnom tretmanu na radnom mjestu iz 2003. (Vjera i uvjerenje), (v. stav 41, gore). Definicija diskriminacije sadržana u pravilu 3 obuhvata direktnu vjersku diskriminaciju (tj. stavljanje uposlenika u manje povoljan položaj zbog njegove/njezine vjere ili uvjerenja) i indirektnu vjersku diskriminaciju (primjena odredbi, kriterija ili prakse koja osobe iste vjere, kao uposlenike stavlja u posebno nepovoljan položaj, a poslodavac ne može dokazati da je to bilo srazmjerno sredstvo za postizanje legitimnog cilja).

61. Na kraju, Vlada je temeljem člana 9 tvrdila da su mjere koje je poslodavac poduzeo bile srazmjerne legitimnom cilju koji se nastojao postići u svakom od ovih predmeta. Što se tiče prve podnositeljice predstavke, British Airways s pravom je zaključio da nošenje uniforme igra važnu ulogu u održavanju profesionalnog imidža i bolje vidljivosti brenda kompanije, i imao je ugovorno pravo da insistira da njihovi uposlenici nose uniformu. Prije događaja referiranih u predstavkama, ograničenja na vidljivo isticanje predmeta oko vrata nisu predstavljala problem nikome u velikoj uniformiranoj radnoj snazi. Prva podnositeljica predstavke nije se žalila na pravila nošenja uniforme kroz insistiranje na promjeni istih ili kroz traženje odobrenja da nosi križ, već je umjesto toga odlučila doći na posao kršeći ta pravila. U postupku razmatranja pritužbe koju je uložila podnositeljica predstavke, British Airways joj je ponudio mjesto, za istu plaću, u kojem ne bi imala kontakata sa klijentima, ali umjesto toga, ona je odabrala da ostane kod kuće. U novembru 2006., pet mjeseci nakon što je podnositeljica predstavke podnijela svoju prvu pritužbu, British Airways je najavio svoju novu politiku o vidljivom isticanju vjerskih simbola i, nakon konsultacija sa predstavnicima radnika i sindikatom, u januaru 2007. usvojena je nova politika, koja je dozvoljavala vidljivo isticanje vjerskih simbola.

62. U odnosu na drugu podnositeljicu predstavke, Vlada je istakla da je svrha ograničenja bila smanjenje rizika od povrede prilikom rada sa pacijentima. Ograničenja glede nošenja vjerskih predmeta nametnuta su i uposlenicima koji nisu kršćani zbog sigurnosnih i zdravstvenih razloga: na primjer, sikima nije bilo dozvoljeno da nose kare (narukvice) ili kirpane (nožice), a muslimanke su morale nositi uske, a ne blago povezane hidžabe. To je bio legitiman cilj, koji se nastojao ostvariti na srazmjernan način, naročito jer je uprava bolnice drugoj podnositeljici predstavke ponudila ne-medicinsku poziciju za istu plaću.

63. Vlada je priznala da je treća podnositeljica predstavke iskreno vjerovala da su građanska partnerstva suprotna Božijem zakonu i da je gospodin McFarlane iskreno vjerovao da homoseksualna aktivnost predstavlja grijeh, te da on ne smije raditi ništa što bi direktno podržavalo tu

aktivnost. Međutim, Vlada je također priznala da su londonski okrug Islington i Relate bili posvećeni nediskriminirajućem pružanju usluga. To je bio očito legitiman cilj za lokalne vlasti i savjetovanište o odnosima. Poslodavci u oba ova slučaja, srazmjerno tom cilju, zahtijevali su od svih uposlenika da obavljaju svoje dužnosti bez diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije. Propisi iz 2003. i 2007. (v. stavove 41-42, gore) postigli su balans u Ujedinjenom Kraljevstvu između prava na ispoljavanje vjerskih uvjerenja i prava pojedinca da ne bude diskriminiran po osnovu seksualne orijentacije. Način ostvarivanja tog balansa potpada pod polje slobodne procjene domaćih vlasti temeljem člana 9. Osim toga, Sud je zauzeo isti pristup glede srazmjernosti i polja slobodne procjene kada je razmatrao ove predmete u odnosu na član 9 samostalno i član 14 u vezi s članom 9.

2. Prva podnositeljica predstavke

64. Prva podnositeljica predstavke tvrdila je da je vidljivo isticanje križa opće priznat način prakticiranja kršćanstva. Nadalje, ona je tvrdila da je vladina formulacija testa za aktiviranje zaštite iz člana 9, konkretno “practiciranje vjere na opće priznat način” bila pogrešna. Takav test bio je preopćenit da bi se proveo u praksi i zahtijevao bi od sudova da odlučuju o pitanjima teološke prirode, što očigledno izlazi iz okvira njihove nadležnosti. Štaviše, to nema utemeljenje ni u sudskoj praksi Suda.

65. Pored toga, ona je tvrdila da usko tumačenje onoga što predstavlja miješanje u prava zajamčena članom 9 nije u skladu sa značajem koji Sud pridaje slobodi vjeroispovijesti. Ni za jedno drugo pravo se ne podrazumijeva da nema miješanja u pravo ukoliko je moguće da pojedinac izbjegne ograničavanje, na primjer, davanjem otkaza i pronalaženjem drugog posla niti se smatra da se pojedinac “odrekao” svog prava time što je ostao na istom poslu. Sud bi trebao tumačiti Konvenciju u kontekstu trenutnih uvjeta. Kod razmatanja da li je ograničenje bilo opravdano, potrebno je u obzir uzeti član 9, stav 2 u kontekstu sredstava koja su podnositelju predstavke bila dostupna da izbjegne ograničenje a član 9, stav 1, kao osnovu za utvrđivanje da nije došlo do miješanja. U ovom predmetu, bilo je očito da je došlo do miješanja: prvoj podnositeljici predstavke bilo je zabranjeno da vidno ističe križ, koji je ona smatrala centralnim manifestom svoje vjere; smatrala je da je izvršenje pravila o uniformama krajnje ponižavajuće i uvredljivo; pored toga, gubitak plaća četiri mjeseca uzrokovao joj je značajne finansijske poteškoće.

66. Prva podnositeljica predstavke je tvrdila da joj domaće pravo, na način kako su ga tumačili i primijenili engleski sudovi u njezinom predmetu, nije pružilo adekvatnu zaštitu njezinih prava iz člana 9. Uskraćena joj je zaštita prema domaćem zakonodavstvu da ispuni svoju potpuno iskrenu i dosljednu želju da ispovijeda svoju vjeru noseći križ jer nije bila u stanju predočiti dokaze da se radi o biblijskom zahtjevu ili široko

prihvaćenom načinu manifestiranja uvjerenja. Pored toga, test prema domaćem pravu, koji se temelji na utvrđivanju nepovoljnog položaja grupe, bio je pravno neodređen i inherentno podložan stvaranju prilika za proizvoljne odluke. Sud nikada nije istakao da pozitivne obaveze države prema članu 9 mogu nastati samo u iznimnim slučajevima i, u načelu, ne postoji razlog zašto bi to bilo tako. U ovom predmetu, Ujedinjeno Kraljevstvo je kontinuirano propuštalo donijeti adekvatno zakonodavstvo koje bi omogućilo onima koji su u poziciji u kakvoj je podnositeljica predstavke da zaštite svoja prava.

3. Druga podnositeljica predstavke

67. Druga podnositeljica predstavke tvrdila je da vidljivo nošenje križa ili raspela predstavlja aspekt općepriznatog načina prakticiranja kršćanstva. Bilo je pogrešno praviti razliku između onoga što je “zahtjev” i “nije zahtjev” vjere, i davati zaštitu člana 9 samo onome što predstavlja vjerske “zahtjeve”. Takav pristup bi prag za zaštitu postavio suviše visoko i ne bi bio konzistentan sa pristupom domaćih sudova u predmetima kao što su *R (Watkins Singh) protiv Srednje škole Aberdare Williamson* (v. gore) i pristupom ovog Suda u predmetu *Moskovski ogranak Armije spasa protiv Rusije*, br. 72881/01, ECHR 2006-XI; *Jakóbski protiv Poljske*, br. 18429/06, 7. decembra 2010.; i *Bayatyan protiv Armenije* [VV], br. 23459/03, ECHR 2011. Štaviše, pretpostaviti da samo obavezne vjerske prakse potpadaju pod opseg člana 9, značilo bi davanje veće zaštite vjerama koje obuhvataju specifična pravila kojih se vjernici moraju pridržavati, a manju zaštitu onim vjerama koja nemaju takva slična pravila, kao što je kršćanstvo.

68. Druga podnositeljica predstavke osporavala je vladin argument da zahtjev za skidanje ili pokrivanje križa na poslu nije predstavljao miješanje u njezino pravo na manifestiranje vjere ili uvjerenja. Iako je ranija sudska praksa Komisije i Suda možda podržavala vladino stajalište, u skorijim predmetima koji su se ticali ograničenja glede nošenja vjerskih predmeta u obrazovnim institucijama i na poslu, Sud je utvrdio da je došlo do miješanja u prava (v. na primjer, *Dahlab protiv Švicarske* (dec.), br. 42393/98, ECHR 2001-V; *Leyla Şahin*, citiran gore; *Dogru protiv Francuske*, br. 27058/05, 4. decembar 2008.).

69. Konačno, druga podnositeljica predstavke obrazložila je da miješanje nije bilo opravdano prema članu 9, stav 2. Iako je navodni cilj ograničenja bio smanjenje rizika od nastanka povrede prilikom rada sa starijim pacijentima, pred Sudom za radne sporove nisu izvedeni nikakvi dokazi koji ukazuju da nošenje križa uzrokuje zdravstvene ili sigurnosne probleme. Druga podnositeljica predstavke je nadalje tvrdila da se ove činjenice dovele do kršenja njezinih prava iz člana 14 u vezi sa članom 9, navodeći navodno svoj drugačiji tretman u odnosu na sljedbenike drugih vjera (u tom smislu, v. stav 55, gore).

4. Treća podnositeljica predstavke

70. Treća podnositeljica predstavke žalila se temeljem člana 14 u vezi s članom 9, a ne temeljem samog člana 9, jer je smatrala da je diskriminirana po osnovu vjere. Tvrdila je da su njene radnje, zbog kojih je bila disciplinirana, predstavljale ispovijedanje njezine vjere i da je njezin prigovor zasigurno dostigao donji prag za primjenu člana 14, odnosno da potpada pod opseg člana 9. Nadalje je tvrdila da su je lokalne vlasti indirektno diskriminirale jer je nisu tretirale drugačije u odnosu na druge uposlenike koji nisu imali vjerskih razloga da odbiju registriranje građanskog partnerstava. Lokalne vlasti su razumno mogle napraviti ustupak njezinim vjerskim uvjerenjima, zbog čega je njihovo odbijanje da primijene manje restriktivne mjere bilo nesrazmjerno prema članovima 14 i 9.

71. Treća podnositeljica predstavke tvrdila je da bi Sud trebao zahtijevati “veoma uvjerljive razloge” kako bi opravdao diskriminaciju po osnovu vjere. Kao i sumnjive osnove koje je Sud do sada identificirao, a koje zahtijevaju “veoma uvjerljive razloge” (kao što su spol, seksualna orijentacija, etničko porijeklo i nacionalnost), vjera predstavlja temeljni aspekt identiteta pojedinca. Štaviše, rasa, etnička pripadnost i vjera često su bile uzajamno povezane, a i Sud ih je povezivao (v. *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], br. 27996/06 i 34836/06, stav 43, ECHR 2009 i *Kipar protiv Turske* [VV], br. 25781/94, stav 309, ECHR 2001-IV).

72. Treća podnositeljica predstavke prihvatila je da su ciljevi lokalne zajednice bili legitimni, konkretno pružanje pristupa uslugama, bez obzira na seksualnu orijentaciju, i komuniciranje jasne posvećenosti nediskriminaciji. Međutim, ona je smatrala da vlada nije dokazala da je postojao razuman odnos srazmjernosti između ovih ciljeva i sredstava kojima su se isti namjeravali postići. Naglasila je da je bila zaposlena kao matičar za sklapanje brakova prije izmjene zakonodavstva kojim je dozvoljeno sklapanje građanskog partnerstva, te da su se uvjeti pod kojim je bila zaposlena značajno promijenili. Lokalne vlasti su imale diskreciono pravo da je ne imenuju na poziciju matičara za sklapanje građanskih partnerstava, i pri tom su i dalje mogli učinkovito pružati te usluge građanima, udovoljavajući istovremeno i savjesnom prigovoru podnositeljice predstavke. Taj prigovor se odnosio na njezino učešće u kreiranju pravnog statusa na temelju institucije koju je ona smatrala brakom, iako se nije tako zvala; Podnositeljica predstavke nije pokazivala nikakve predrasude spram homoseksualaca. U svakom slučaju, ne može se pretpostaviti da bi to, u slučaju da su lokalne vlasti udovoljile njezinom zahtjevu, značilo da se oni slažu sa njezinim pogledima. Na primjer, kada je država dozvolila doktorima koje je uposlila da odaberu žele li vršiti pobačaje, nije se neophodno smatralo da se država slaže sa stajalištima tih doktora; Naprotiv, to je bio znak tolerancije države. U ovom slučaju, međutim, lokalne vlasti nisu adekvatno uzele u obzir svoju dužnost

neutralnosti. Propustile su uspostaviti balans između pružanja usluga na način koji ne diskriminira osobe po osnovu seksualne orijentacije, i izbjegavanja diskriminacije vlastitih uposlenika po osnovu vjere.

5. Četvrti podnositelj predstavke

73. Gospodin McFarlane nije se složio sa stavom vlade da njegova posvećenost judeo-kršćanskom moralu ne predstavlja manifestovanje vjerskog uvjerenja, uprkos činjenici da vjera općenito propovijeda jasna moralna i seksualna ograničenja. Naveo je da banalno tvrditi da ne uživaju sva djela motivirana ili inspirirana vjerskim uvjerenjem zaštitu; To vrijedi i za sva prava iz Konvencije koja se mogu ograničiti, kao što su pravo na slobodu govora ili pravo na poštovanje privatnog života. Tačan standard koji Sud koristi je da svako miješanje u slobodu misli, savjesti i vjere mora biti nužno u demokratskom društvu i srazmjerno legitimnom cilju koji se tim nastoji postići. Kod utvrđivanja polja slobodne procjene koji se dodjeljuje državi u pogledu ograničavanja slobode vjeroispovijesti, Sud je u obzir morao uzeti interes, odnosno potrebu za očuvanjem istinskog vjerskog pluralizma, koji je svojstven konceptu demokratskog društva. Zaštita člana 9 bila bi besmislena ako ne bi išla dalje od osiguravanja privatnog ispovijedanja vjere ili uvjerenja, u općeprihvaćenom obliku, a upravo država je bila ta koja je to pitanje utvrdila.

74. Gospodin McFarlane je istakao da otpuštanje s posla i šteta nanesena njegovom ugledu predstavljaju jednu od najstrožijih sankcija koja se može izreći pojedincu, i da se to trebalo uzeti u obzir kod utvrđivanja širine polja slobodne procjene. Podnositelj predstavke je radio za privatnu kompaniju, koja zakonski nije bila dužna pružiti spornu uslugu. Bilo bi moguće homoseksualne klijente uputiti drugom savjetniku. Bilo je nerealno tražiti od podnosioca predstavke da promijeni posao ili karijeru zbog svog moralnog protivljenja homoseksualnom ponašanju; isto se ne bi zahtijevalo od homoseksualca koji je izgubio posao temeljem diskriminacije.

6. Treće strane

75. Ukupno dvanaest trećih strana dobilo je dozvolu prema pravilu 44, stav 2 Poslovnika Suda i člana 36, stav 2 Konvencije da dostave svoje pisane komentare (v. stav 5 gore).

76. Neki od umješača dostavili su komentare o tome da li se nošenje križa može smatrati ispoljavanjem vjerskih uvjerenja. Prema mišljenjima Glavne kršćanske medijske zaklade; Dr Petera Forstera, biskupa od Chestera; Nicholasa Readea, biskupa od Blackburna i biskupa Michaela Nazir-Alija, pored skorije odluke Suda u predmetu *Lautsi i drugi protiv Italije* [VV], br. 30814/06, ECHR 2011 (izvodi), križ je univerzalno prihvaćen kršćanski simbol i “očiti izraz” kršćanske vjere. Nadalje, zajedno sa Komisijom za jednakost i ljudska prava, Asocijacijom “Giuseppi

Dossetti: i Valori” i lordom Careyem od Cliftona, tvrdili su da je ispravan pristup za ocjenjivanje izražavanja vjerskog uvjerenja subjektivan pristup. Konkretno, tvrdili su da je ideja “obaveznog zahtjeva” preširoka i previše pojednostavljena. Glavna kršćanska medijska zaklada, Asocijacija “Giuseppi Dossetti: i Valori” i biskup Michael Nazir-Ali pozvali su Sud da utvrdi da ni država ni poslodavac ne trebaju ocjenjivati istinitost vjerskog uvjerenja ili iskazivanja istog. Komisija za jednakost i ljudska prava preporučila je da odgovarajući test, koji proizilazi iz skorije sudske prakse Suda, bude primarno fokusiran na uvjerenju sljedbenika. Nasuprot tome, Nacionalno sekularno društvo ukazalo je da su domaći sudovi utvrdili činjenice o pitanju da li je bilo koja vjerska praksa potaknuta “naredbom savjesti” ili “pukom željom osobe da se izrazi”. Sugerirali su da bi se Sud trebao uzdržavati od miješanja u ova činjenična određenja.

77. Po pitanju kada se može utvrditi miješanje u prava iz člana 9, Komisija za jednakost i ljudska prava navela je da su sudovi u Ujedinjenom Kraljevstvu jamčili različite razine zaštite pojedincima na temelju isključivo vjerskog identiteta, nasuprot onih čiji su vjerski i rasni identiteti bili isprepleteni (v. *R (Watkins-Singh) protiv Upravnog odbora srednje škole za djevojke Aberdare* [2008] EWHC 1865 (Admin)). Osim toga, naglasili su da se kod pitanja miješanja u obzir mora uzeti ne samo izbor koji je neko lice napravilo, kao što je izbor određenog posla, već i postupanje poslodavca. Neki umješaci jasno su iznijeli svoje mišljenje da je bilo sasvim pogrešno prisiljavati uposlene na neugodnost biranja između posla ili vjere. Nacionalno sekularno društvo zauzelo je drugačije stajalište, ističući da je “sloboda lica da da otkaz krajnja garancija slobode savjesti”. Nadovezujući se na ovo, sugerirali su da država nije imala pozitivnu obavezu da štiti uposlene od zahtjeva da nose uniformu ili drugih sličnih zahtjeva.

78. U vezi sa pitanjem srazmjernosti i opravdanosti miješanja u prava iz člana 9, određeni broj umješaca (Evropski centar za pravo i pravdu; Dr Jan Carnogurksy i Fond alijanse za odbranu; Komisija za jednakost i ljudska prava; Asocijacija “Giuseppi Dossetti i Valori”; biskup Michael Nazir-Ali; lord Carey; i Clapham Institut i KLM) pozvao se na koncept “razumnog udovoljavanja” ili, kako je to kazao lord Carey, na “uzajamno poštivanje”. Tvrdili su, općenito, da je analiza srazmjernosti koju je radio Sud trebala u obzir uzeti i mogućnost pravljenja ustupaka shodno uvjerenjima i praksama pojedinca. Naveli su da je u demokratskom i pluralističkom društvu nužno napraviti neki kompromis između suprotstavljenih prava. S tog stajališta, sve dok vjerske prakse pojedinca nemaju štetnog uticaja na pružanje usluga i dok ne stavljaju nesrazmjeran teret na poslodavca, takve vjerske prakse treba dozvoliti i zaštititi na radnom mjestu. U tom smislu, Fond alijanse za odbranu skrenuo je pažnju Suda na sudsku praksu Sjedinjenih Američkih Država, koja zahtijeva razumne ustupke glede vjerskih uvjerenja i prakse sve dok ti ustupci ne uzrokuju “pretjeran teret” za poslodavca. Organizacija Liberty je tvrdila da, kad je u pitanju razmatranje opravdanosti ograničenja

prava iz člana 9, stranama ugovornicama treba dozvoliti “značajno” polje slobodne procjene. To je potvrđeno i u podnesku Nacionalnog sekularnog društva, koje je nastojalo usmjeriti pažnju Suda na usvajanje Zakona o jednakosti iz 2010. u parlamentarnim domovima. Oni su naveli da je, kroz ovaj proces, Ujedinjeno Kraljevstvo detaljno razmotrilo mogućnosti ustupaka na osnovu “prigovora savjesti”. Činjenica da je ovaj ustupak, nakon opsežne rasprave, u konačnici povučen, prema njihovom mišljenju, pokazuje da bi relevantno polje slobodne procjene trebalo biti veoma široko. Međunarodna komisija pravnikâ, profesor Robert Wintemute, Fédération Internationale des Ligues des Droits de l’Homme i ILGA-Europe uputili su Sud na komparativne materijale, ukazujući da, tamo gdje su zajamčeni, zakonski izuzeci od antidiskriminacijskih zakona odnose se, općenito, na vjerske institucije i organizacije, a ne na pojedince. Suprotno stavovima drugih umješâča, organizacija Liberty pozvala je Sud da prilikom razmatranja povezanih pitanja srazmjernosti i ustupaka u obzir uzme i uticaje tih ustupaka na druge, naročito kada su ti drugi manjina, i/ili ranjiva skupina. Otišli su korak dalje i pozvali Sud da se pozove na član 17 Konvencije, ako to smatra nužnim i prikladnim.

B. Ocjena Suda

1. Opća načela prema članu 9 Konvencije

79. Sud podsjeća, kako je navedeno u članu 9, da su sloboda misli, savjesti i vjere jedan od temelja “demokratskog društva” u smislu Konvencije. U vjerskoj dimenziji, to je jedan od najvitalnijih elemenata koji čine identitet vjernika i njihov koncept življenja, ali je također od neprocjenjive važnosti za ateiste, agnostike, skeptike i ravnodušne. Pluralizam, koji je neodvojiv od demokratskog društva i za koji je stoljećima plaćana visoka cijena, ovisi o tome (v. *Kokkinakis protiv Grčke*, 25. maj 1993., stav 31, Serija A br. 260-A).

80. Vjerska sloboda je prije svega stvar misli i savjesti pojedinca. Ovaj aspekt prava koji je propisan u prvom stavu člana 9, tj. pravo na vjersko uvjerenje i pravo na promjenu vjere ili uvjerenja, apsolutan je i bezuvjetan. Međutim, kao što je nadalje navedeno u članu 9, stav 1, sloboda vjere također obuhvata slobodu manifestiranja uvjerenja, pojedinačno i privatno, ali također i prakticiranje u zajednici, zajedno sa drugima, javno. Vjersko uvjerenje može se manifestirati u obliku bogoslužnja, predavanja, prakticiranja i obavljanja obreda. Svjedočenje riječju i djelima povezano je sa postojanjem vjerskih uvjerenja (v. *Kokkinakis*, citiran gore, stav 31 i također *Leyla Şahin protiv Turske* [VV], br. 44774/98, stav 105, ECHR 2005-XI). Budući da manifestiranje vjerskih uvjerenja jednog lica može imati uticaja i na druge, autori Konvencije ograničili su ovaj aspekt slobode vjeroispovijesti na način kako je propisano u članu 9, stav 2. Ovaj drugi stav

propisuje da ograničavanje slobode ispovijedanja vjere ili uvjerenja mora biti propisano zakonom i nužno u demokratskom društvu kao sredstvo kojim se nastoje postići jedan ili više legitimnih ciljeva.

81. Pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti označava mišljenja koja imaju određenu razinu uvjerenosti, ozbiljnosti, dosljednosti i važnosti (v. *Bayatyan protiv Armenije* [VV], br. 23459/03, stav 110, ECHR 2011; *Leela Förderkreis e.V. i drugi protiv Njemačke*, br. 58911/00, stav 80, 6. novembar 2008.; *Jakóbski protiv Poljske*, br. 18429/06, stav 44, 7. decembar 2010.). Pod uvjetom da je to zadovoljeno, dužnost države da bude neutralna i nepristrasna nije u skladu sa bilo kojom nadležnošću države da ocjenjuje legitimnost vjerskih uvjerenja ili načina na koji se ta uvjerenja izražavaju (v. *Manoussakis i drugi protiv Grčke*, presuda od 26. septembra 1996., Izvještaji 1996-IV, str. 1365, stav 47; *Hasan i Chaush protiv Bugarske* [VV], br. 30985/96, stav 78, ECHR 2000- XI; *Refah Partisi (Stranka za dobrostanje) i drugi protiv Turske* [VV], br. 41340/98, 41342/98, 41343/98 i 41344/98, stav 1, ECHR 2003-II).

82. Čak i kada sporno uvjerenje ima potrebnu razinu uvjerenosti i važnosti, ne može se reći da svaka radnja koja je na neki način inspirirana, motivirana ili pod utjecajem tog uvjerenja predstavlja “manifestaciju” tog uvjerenja. Na primjer, činjenje ili nečinjenje, kojim se sporno uvjerenje ne iskazuje direktno ili koje se samo posredno dovodi u vezu sa vjerom ne potpadaju pod zaštitu člana 9, stav 1 (v. *Skugar i drugi protiv Rusije* (dec.), br. 40010/04, 3. decembar 2009. i, na primjer, *Arrowsmith protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Izvještaj Komisije od 12. oktobra 1978., Odluke i izvještaji 19, str. 5; *C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije od 15. decembra 1983., DR 37, str. 142; *Zaoui protiv Švicarske* (dec.), br. 41615/98, 18. januara 2001). Da bi se kvalificirala kao “manifestacija” u smislu člana 9, sporna radnja mora biti blisko povezana sa vjerom ili uvjerenjem. Primjer toga bi bilo bogoslužjenje ili molitva, koji predstavljaju vjersku praksu ili uvjerenje u općepriznatom obliku. Međutim, manifestacija vjere ili uvjerenja nije ograničena isključivo na te radnje; postojanje dovoljno bliske i direktne veze između radnje i temeljnog uvjerenja mora se utvrditi na osnovu činjenica svakog slučaja. Naime, ne postoji zahtjev da podnositelj predstavke mora dokazati da je svojim ponašanjem izvršavao obavezu koja mu nalaže određena vjera (v. *Cha'are Shalom Ve Tsedek protiv Francuske* [VV], br. 27417/95, stavovi 73-74, ECHR 2000-VII; *Leyla Şahin*, citiran gore, stavovi 78 i 105; *Bayatyan*, citiran gore, stav 111; *Skugar*, citiran gore; *Pichon i Sajous protiv Francuske* (dec.), br. 49853/99, *Izvještaji o presudama i odlukama* 2001-X).

83. Istina je, kao što je vlada istakla, a lord Bingham primijetio u predmetu *R (Begum) protiv direktora srednje škole Denbigh* (v. stav 46 gore), da postoji sudska praksa Suda i Komisije, koja ukazuje da, ako je osoba u stanju poduzeti korake kojima će prevazići ograničenje koje je nametnuto njegovoj, odnosno njezinoj slobodi na ispovijedanje vjere ili

uvjerenja, to ograničenje ne predstavlja miješanje u pravo iz člana 9, stav 1 i, prema tome, ne postoji obaveza dokazivanja opravdanosti tog ograničenja prema članu 9, stav 2. Na primjer, u gore citiranom predmetu *Cha'are Shalom Ve Tsedek*, Sud je presudio da bi “bilo miješanje u slobodu ispovijedanja vjere samo ukoliko bi nezakonitost ritualnog klanja životinja ultra-ortodoksnim Jevrejima onemogućilo da jedu meso životinja koje su zaklane u skladu sa vjerskim propisima, koje smatraju primjenjivim”. Međutim, ovaj zaključak se može objasniti nalazom Suda da su sporna vjerska praksa i obredi u ovom konkretnom predmetu bili vezani za konzumaciju mesa životinja koje su zaklane u skladu sa vjerskim obredom i koje je certificirano u skladu sa vjerskim prehrambenim zakonima, a ne za lično učešće u ritualnom klanju i procesu certificiranja (v. stavove 80 i 82). Ono što je bitnije, u predmetima koji se tiču ograničenja koja poslodavac nameće uposleniku u pogledu mogućnosti poštivanja vjerskih obaveza, Komisija je u brojnim svojim odlukama navela da zbog mogućnosti davanja otkaza i mijenjanja posla, to nije predstavljalo miješanje u prava uposlenika na slobodu vjeroispovijesti (v. na primjer, *Konttinen protiv Finske*, Odluka Komisije od 3. decembra 1996., Odluke i izvještaji 87-A, p. 68; *Stedman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije od 9. aprila 1997.; uporedi sa *Kosteski protiv “Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije”*, br. 55170/00, stav 39, 13. aprila 2006.). Međutim, Sud nije zauzeo sličan stav u pogledu sankcija koje je poslodavac izrekao uposlenicima zbog ostvarivanja njihovih prava zaštićenih Konvencijom, na primjer, prava na poštivanje privatnog života prema članu 8; pravo na slobodu izražavanja temeljem člana 10; ili negativno pravo sobe da se ne pridruži sindikatu, u skladu sa članom 11 (v. na primjer, *Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 33985/96 i 33986/96, stav 71, ECHR 1999-VI; *Vogt protiv Njemačke*, 26. septembra 1995., stav 44, Serija A br. 323; *Young, James i Webster protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 13. august 1981., stavovi 54-55, Serija A br. 44). S obzirom na važnost slobode vjeroispovijesti u demokratskom društvu, kada se pojedinac žali na ograničenja slobode manifestiranja vjere na radnom mjestu, Sud smatra da je najbolji pristup u razmatranju da li je miješanje bilo srazmjerno ili ne, da se pitanje mogućnost uposlenika da promijeni posao, kao osnov koji poništava miješanje u pravo, vaga u odnosu na ukupnu situaciju.

84. Prema ustaljenoj sudskoj praksi, Sud državama članicama Konvencije ostavlja određeno polje slobodne procjene kod odlučivanja da li je i u kojoj mjeri miješanje nužno. Ovo polje slobodne procjene ide ruku pod ruku sa evropskim nadzorom, koji obuhvata i pravo i odluke kojima se to pravo primjenjuje. Zadatak Suda je da utvrdi da li su mjere poduzete na državnom nivou bile načelno opravdane i srazmjerne (v. *Leyla Şahin*, citiran gore, stav 110; *Bayatyan*, citiran gore, stavovi 121-122; *Manoussakis*, citiran gore, stav 44). Iako se pritužbe u slučaju prve podnositeljice i četvrtog podnositelja predstavke odnose na privatne kompanije, te se stoga

ne mogu pripisati tuženoj državi, Sud mora razmotriti ova pitanja u svjetlu pozitivne obaveze državnih vlasti da zaštite prava iz člana 9 onima koji su u njihovoj nadležnosti (v. *mutatis mutandis*, *Palomo Sánchez i drugi protiv Španije* [VV], br. 28955/06, 28957/06, 28959/06 i 28964/06, stavovi 58-61, ECHR 2011; v. također *Otto-Preminger-Institut protiv Austrije*, presuda od 25. novembra 1994., Serija A br. 295, stav 47). Iako granica između pozitivne i negativne obaveze države prema Konvenciji nije precizno definirana, primjenjiva načela su, ipak, vrlo slična. U oba konteksta treba voditi računa o pravičnom balansu između suprotstavljenih interesa pojedinca i društva u cjelini, koji je u svakom slučaju podložan slobodnoj procjeni države (v. *Palomo Sánchez i drugi*, citiran gore, stav 62).

2. Opća načela prema članu 14 Konvencije

85. Sud podsjeća da član 14 Konvencije ne postoji neovisno, jer se odnosi samo na prava i slobode zajamčene drugim materijalnim odredbama Konvencije i njezinih protokola. Međutim, primjena člana 14 ne pretpostavlja povredu jedne ili više tih odredbi i u tom smislu ona je samostalna. Za primjenu člana 14 dovoljna je činjenica da predmet potpada pod opseg neke druge materijalne odredbe Konvencije ili njezinih protokola (v. na primjer, *Thlimmenos protiv Grčke* [VV], br. 34369/97, stav 40, ECHR 2000-IV).

86. Sud je u svojoj praksi ustanovio da samo razlike u postupanju na osnovu obilježja koja se mogu identificirati ili na osnovu "statusa", mogu predstavljati diskriminaciju u smislu člana 14 (*Carson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 42184/05, stav 61, ECHR 2010). "Vjera" je izričito navedena u tekstu člana 14 kao zabranjeni osnov za diskriminaciju.

87. Općenito, da bi se pritužba mogla podnijeti temeljem člana 14 mora postojati razlika u postupanju prema osobama koje su u istoj ili sličnoj situaciji (*Burden protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 13378/05, stav 60, ECHR 2008-). Međutim, to nije jedini aspekt zabrane diskriminacije sadržan u članu 14. Pravo osobe da ne bude diskriminirana u uživanju prava zajamčenih Konvencijom povrijeđeno je ako države, bez objektivnog i razumnog razloga, ne postupaju drugačije prema osobama čije se situacije značajno razlikuju (*Thlimmenos*, citiran gore, stav 44; v. također *D.H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], br. 57325/00, stav 175, ECHR 2007; *Runkee i White protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 42949/98 i 53134/99, stav 35, 10. maja 2007.).

88. Takva razlika u postupanju između osoba koje su u relevantno sličnim pozicijama – ili isto postupanje prema osobama koje su u relevantno različitim situacijama - diskriminatorna je, ukoliko za to ne postoje objektivna i razumna opravdanja; drugim riječima, ukoliko se njome ne nastoji postići legitimni cilj ili ako ne postoji razuman odnos srazmjernosti između sredstava i cilja koji se tim sredstvima nastoji postići. Zemlje

ugovornice uživaju određeno polje slobodne procjene u ocjeni da li i u kojoj mjeri razlike u inače sličnim situacijama opravdavaju različito postupanje (*Burden*, citiran gore, stav 60). Opseg te slobodne procjene varirat će ovisno o okolnostima, predmetu spora i činjeničnoj pozadini (*Carson i drugi*, citiran gore, stav 61).

3. Primjena gore navedenih načela na činjenice ovog predmeta

a. Prva podnositeljica predstavke

89. Ni u postupku pred domaćim sudovima, a ni pred ovim Sudom nije osporavano da je insistiranje gospođe Eweidae da nosi vidljivo istaknut križ bilo motivirano njenom željom da posvjedoči svoju kršćansku vjeru. Primjenjujući gore navedena načela, Sud smatra da je ponašanje gospođe Eweidae predstavljalo manifestaciju njezinog vjerskog uvjerenja u formi bogoslužjenja, prakticiranje vjere i vršenja obreda, te da kao takvo potpada pod zaštitu člana 9.

90. Gospođa Eweida je bila zaposlena u privatnoj kompaniji, British Airways. Dana 20. Septembra 2006. otpremljena je kući jer je odbila sakriti križ, čime je prekršila pravila kompanije vezana za nošenje uniforme. Nakon nešto duže od mjesec dana, ponuđena joj je administrativna pozicija na kojoj nije bilo obavezno nošenje uniforme. Međutim, ona je odabrala da ne prihvati ponudi i umjesto toga, ostala je kod kuće, bez ikakve naknade, do 3. februara 2007., kada je British Airways izmijenio svoja pravila o uniformama i dozvolio joj da vidljivo istakne križ.

91. Sud smatra da je odbijanje British Airwaysa, između septembra 2006. i februara 2007., da podnositeljici predstavke dozvoli da ostane na poslu dok god vidljivo nosi križ predstavljalo miješanje u njezino pravo na manifestiranje vjere. Budući da se miješanje nije moglo direktno pripisati državi, Sud mora ispitati da li su u svim okolnostima državne vlasti postupale u skladu sa svojom pozitivnom obavezom prema članu 9; drugim riječima, da li je pravo gospođe Eweidae da slobodno ispovijeda svoju vjeru bilo dovoljno zaštićeno u okviru domaćeg pravnog poretka i da li je ostvaren pravičan balans između njezinih prava i prava drugih.

92. Kao ni veliki broj zemalja ugovornica (v. stav 47, gore), Ujedinjeno Kraljevstvo nema pravne odredbe kojima regulira nošenje vjerske odjeće i simbola na radnom mjestu. Gospođa Eweida pokrenula je postupak pred domaćim tijelima za odštetu za direktnu i indirektnu diskriminaciju protivno pravilu 3 Pravilnika iz 2003. (v. stav 41, gore). Pred Sudom za radne sporove prihvaćeno je da taj sud nema nadležnost da razmatra zasebne ili samostalne zahtjeve temeljem člana 9 Konvencije. Podnositeljica predstavke mogla se pozvati na član 9 pred Apelacionim sudom, iako je taj sud smatrao da nije došlo do miješanja u njezina prava iz člana 9. Ipak, iako su se domaći sudovi i tribunali, prilikom razmatranja predmeta gospođe Eweidae uglavnom fokusirali na njezin prigovor na diskriminatorno

postupanje, jasno je da su detaljno ispitani i legitimitet pravila o nošenju uniforme i srazmjernost mjera koje je u tom smislu British Airways poduzeo u odnosu na gospođu Eweidau. Sud, dakle, ne smatra da nedostatak posebne zaštite u domaćem pravu sam po sebi znači da je pravo podnositeljice predstavke da manifestira svoju vjeru noseći vjerski simbol na radnom mjestu bilo nedovoljno zaštićeno.

93. Kada su razmatrali srazmjernost koraka koje je British Airways poduzeo u cilju izvršenja pravilnika o nošenju uniformi, domaće sudije na svim nivoima složili su se da je cilj pravilnika bio legitiman, odnosno da se njime nastojao iskomunicirati određeni imidž kompanije i unaprijediti vidljivost njenog brenda i osoblja. Sud za radne sporove smatrao je da je zahtjev za postupanje u skladu sa pravilnikom bio nesrazmjernan, budući da nije pravio razliku između predmeta koji se nose kao vjerski simboli i nakita, koji se nosi isključivo kao ukras. Ovaj nalaz je preinačen u žalbenom postupku pred Apelacionim sudom, koji je utvrdio da je British Airways djelovao srazmjerno. Donoseći ovaj zaključak, Apelacioni sud se pozvao na činjenice predmeta, kako ih je utvrdio Sud za radne sporove i, naročito, na činjenicu da je taj pravilnik o nošenju uniformi bio na snazi nekoliko godina i da ni podnositeljica predstavke niti drugi uposlenici nisu imali nikakvih problema s istim; da je gospođa Eweida podnijela formalnu žalbu, ali da je ipak odlučila doći na posao noseći vidljivo istaknut križ, ne čekajući rezultate žalbenog postupka; da je British Airways, nakon zaprimanja žalbe, savjesno razmotrio pitanje, te proveo i proces konsultacija, koji je rezultirao liberalnijim pravilnikom koji je dozvoljavao vidljivo nošenje vjerskih simbola; i da je gospođi Eweidai ponuđeno administrativno radno mjesto za istu plaću tokom tog procesa, te da je u februaru 2007. vraćena na stari posao.

94. Jasno je, prema ocjeni Suda, da su ovi faktori iskombinirani sa ciljem ublažavanja opsega miješanja koje je podnositeljica predstavke trpila i stoga moraju biti uzeti u obzir. Štaviše, prilikom ocjenjivanja srazmjernost mjera koje je privatna kompanija poduzela u odnosu na svog uposlenike, domaće vlasti, a naročito sudovi, djelovali su u okvirima svog polja slobodne procjene. Ipak, Sud je donio zaključak da u ovom predmetu nije postignut pravičan balans. Na jednom tasu vage nalazila se želja gospođe Eweidae da manifestira svoje vjersko uvjerenje. Kao što je ranije istaknuto, to je jedno od osnovnih prava: jer zdravo demokratsko društvo mora tolerirati i podržavati pluralizam i raznolikost; ali, također, i zbog što je pojedincu, kojem je vjera centralno načelo života, važno da to svoje uvjerenje iskomunicira prema drugima. Na drugom tasu vage bila je želja poslodavca prenese određeni korporativni imidž. Sud smatra da, iako je cilj nesumnjivo bio legitiman, domaći sudovi su mu dali preveliku težinu. Križ gospođe Eweidae bio je diskretan i nije umanjivao njezin profesionalni izgled. Nije bilo dokaza da je nošenje drugih, prethodno odobrenih vjerskih predmeta, kao što su turbani i hidžabi, koje su nosili drugi uposlenici, imali

negativnog uticaja na brend i imidž British Airwaysa. Štaviše, činjenica da je kompanija bila u stanju izmijeniti svoj pravilnik na način da dozvoli vidljivo nošenje nakita sa vjerskim simbolima dokazuje da ranija zabrana nije bila od ključnog značaja.

95. Sud stoga zaključuje da u ovim okolnostima, u kojima nema dokaza o stvarnom miješanju u interese drugih, domaće vlasti propustile su da adekvatno zaštite pravo podnositeljice predstavke da manifestira svoju vjeru, kršeći time svoju pozitivnu obavezu prema članu 9. U svjetlu ovog zaključka, Sud ne smatra da je potrebno odvojeno ispitivati prigovor podnositeljice predstavke prema članu 14 u vezi s članom 9.

b. Druga podnositeljica predstavke

96. Gospođa Chaplin je također pobožna kršćanka, koja je nosila križ na lancu oko vrata još od svoje pričesti 1971. U vrijeme spornih događaja, radila je kao medicinska sestra na gerijatrijskom odjelu, koji je imao pravilnik o nošenju uniformi, koji se temeljio na smjernicama Ministarstva zdravstva. Taj pravilnik propisivao je, *između ostalog*, da se ne mogu “nositi lančići u cilju smanjenja rizika od povrede prilikom rada sa pacijentima” i da svi uposlenici koji žele nositi određeni predmet zbog vjerskih ili kulturoloških razloga prvo moraju tražiti odobrenje svog nadređenog, koji ne može takav zahtjev bezrazložno odbiti. Godine 2007. Uvedene su nove tunike, koje su zamijenile ranije košulje sa V-izrezom, tako da je križ podnositeljice predstavke sada bio vidljiviji i dostupniji, kako s prednjeg tako i sa stražnjeg dijela vrata. Od podnositeljice predstavke je traženo da skine lančić i križ. Kada je odbila to učiniti, premještena je u novembru 2009. na ne-medicinsku poziciju, koja je ukinuta u julu 2010. Ona se žalila Sudu za radne sporove za direktnu i indirektnu diskriminaciju. Sud je odbacio njenu tužbu jer je utvrdio da nije bilo dokaza da je podnositeljica predstavke bila tretirana manje povoljno u odnosu na svoje kolege koji su željeli nositi određene predmete iz vjerskih razloga. Također je odbacio njezin prigovor za indirektnu diskriminaciju, utvrđujući da je politika zdravstvenih organa bila srazmjerna cilju koji se njome namjeravao postići.

97. Kao i kod gospođe Eweidae, i u skladu sa gore navedenim općim načelima, Sud smatra da je odlučnost druge podnositeljice predstavke da nosi lančić i križ na poslu predstavljala manifestaciju njezinog vjerskog uvjerenja i da je odbijanje zdravstvenih organa da joj dozvoli da ostane na poziciji medicinske sestre sve dok nosi križ predstavljalo miješanje u njenu slobodu manifestiranja njezine vjere.

98. Poslodavac druge podnositeljice predstavke bio je javni organ, i Sud mora utvrditi da li je miješanje bilo nužno u demokratskom društvu u smislu ostvarivanja nekog od ciljeva navedenih u članu 9, stav 2. U ovom slučaju, neosporno je, čini se, da je ograničavanje glede nošenja nakita, uključujući i vjerske simbole, bili nametnuto zbog zaštite zdravlja i sigurnosti

medicinskog osoblja i pacijenata. U presudi Suda za radne sporove istaknuto je da uprava podnositeljice predstavke smatrala da postoji rizik da bi uznemireni pacijent mogao zgrabiti i povući lanac i time povrijediti sebe ili podnositeljicu predstavke, ili da bi privjesak križa, koji slobodno visi sa lančića, na primjer, mogao doći u kontakt sa otvorenom ranom. Tu je također dokaz da je od još jedne medicinske sestre, kršćanke, traženo da skine lančić i križ; dvojici sika, medicinskih radnika, rečeno je da ne mogu nositi narukvice ni kirpane; a zabranjeno je i nošenje blago povezanih hidžaba. Podnositeljici predstavke ponuđena je mogućnost da križ nosi kao broš prikačen na uniformu ili da stavi pod okovratnik majice koju nosi ispod tunike, ali ona je smatrala da to nije u skladu sa njezinim vjerskim uvjerenjem.

99. Sud smatra da, kao i u predmetu gospođe Eweidae, prilikom ostvarivanja balansa potrebno je veću težinu staviti na značaj koji mogućnost manifestiranja vjere putem nošenja križa ima za podnositeljicu predstavke. Međutim, razlog zbog kojeg je traženo da skine križ, konkretno zbog zdravlja i sigurnosti na odjeljenju, bio je značajniji od onoga u predmetu Eweida. Štaviše, ovo je područje u kojem se domaćim vlastima mora dozvoliti široko polje slobodne procjene. Upravitelji bolnice su u boljem položaju da odlučuju o kliničkoj sigurnosti nego sudovi, a naročito međunarodni sud kojem nisu predočeni direktni dokazi.

100. Iz toga proizilazi da Sud ne može zaključiti da su mjere na koje se gospođa Chaplin žalila bile nesrazmjerne. Shodno tome, proizilazi da je miješanje u njezinu slobodu manifestiranja vjere bilo nužno u demokratskom društvu i da nije bilo povrede člana 9 u odnosu na drugu podnositeljicu predstavke.

101. Štaviše, Sud smatra da bi faktori koji treba izbalansirati prilikom ocjenjivanja srazmjernosti mjere prema članu 14 u vezi s članom 9 bili slični, te da nema osnove za utvrđivanje povrede člana 14 u ovom predmetu.

c. Treća podnositeljica predstavke

102. Sud primjećuje da je treća podnositeljica predstavke kršćanka, koja ima ortodoksno kršćansko stajalište da je brak zajednica između jednog muškarca i jedne žene za čitav život. Ona je smatrala da su istospolne zajednice protivne Božijoj volji i da bi bilo pogrešno da ona učestvuje u kreiranju institucije ekvivalentne braku između istospolnih parova. Zbog njezinog odbijanja da pristane na imenovanje na poziciju matičara za građanska partnerstva, protiv nje je pokrenut disciplinski postupak, koji je kulminirao njezinom gubitkom posla.

103. Treća podnositeljica predstavke nije podnijela tužbu isključivo temeljem člana 9, već se žalila da je bila diskriminirana zbog svog kršćanskog uvjerenja, suprotno članu 14 u vezi s članom 9. Sudu je jasno da je prigovor podnositeljice predstavke glede njezinog učešća u sklapanju istospolnih građanskih partnerstava bilo direktno motivirano njezinim

vjerskim uvjerenjem. Sporni događaji potpadaju pod opseg člana 9, a primjenjiv je i član 14.

104. Sud smatra da je relevantan komparator u ovom predmetu matičar koji nema vjerskih prigovora glede istospolnih zajednica. Slaže se sa tvrdnjom podnositeljice predstavke da to što su svi matičari za registraciju rođenja, brakova i smrti također imenovani da rade kao matičari za sklapanje civilnih partnerstava imalo naročito štetan uticaj na nju zbog njezinih vjerskih uvjerenja. Da bi utvrdio da li je odluka lokalnih vlasti da ne napravi ustupak prema podnositeljici predstavke i drugima u njezinoj situaciji predstavljala indirektnu diskriminaciju protivno članu 14, Sud mora ispitati da li je ta politika težila legitimnom cilju i da li je bila srazmjerna.

105. Apelacioni sud u ovom predmetu utvrdio je da je cilj lokalnih vlasti bio pružanje usluge, koja nije bila djelotvorna samo u smislu praktičnosti i efikasnosti, već i u skladu sa sveobuhvatnom politikom imidža “poslodavca i javnog organa koji je u potpunosti posvećen promoviranju jednakih mogućnosti i koji od svojih uposlenika zahtijeva da svoj posao rade bez diskriminiranja drugih”. Sud podsjeća da je u svojoj sudskoj praksi u vezi sa članom 14 utvrdio da razlike u postupanju na osnovu seksualne orijentacije zahtijeva naročito ozbiljne razloge kao opravdanje (v. na primjer, *Karner protiv Austrije*, br. 40016/98, stav 37, ECHR 2003-IX; *Smith i Grady*, citiran gore, stav 90; *Schalk i Kopf protiv Austrije*, br. 30141/04, stav 97, ECHR 2010). Smatrao je, također, da su istospolni parovi u relevantno sličnoj situaciji kao i heteroseksualni parovi kada je u pitanju njihova potreba za pravnim priznanjem i zaštitom njihovog odnosa, iako, budući da se praksa u ovom smislu još uvijek razvija diljem Evrope, strane ugovornice uživaju široko polje slobodne procjene u pogledu načina na koji će to postići u svom domaćem pravnom poretku (*Schalk i Kopf*, citiran gore, stavovi 99-108). U tom kontekstu, jasno je da je cilj koji su lokalne vlasti nastojale ostvariti bio legitiman.

106. Ostaje da se utvrdi da li su sredstva kojim se cilj nastojao ostvariti bila srazmjerna. Sud uzima u obzir da su posljedice po podnositeljicu predstavke bile ozbiljne: s obzirom na jačinu njezinog vjerskog uvjerenja, smatrala je da nije imala izbora nego da se suoči sa disciplinskim postupkom radije nego da pristane raditi kao matičar za sklapanje građanskih partnerstava i, na kraju, izgubila je posao. Nadalje, ne može se reći da se, kada je zaključivala radni odnos, podnositeljica predstavke konkretno odrekla svog prava da manifestira vjersko uvjerenje na način da odbije učestvovati u sklapanju građanskih partnerstava, budući da je ovaj zahtjev poslodavac uveo kasnije. S druge strane, međutim, politika lokalnih vlasti bila je usmjerena na osiguravanje prava drugih, koji su također zaštićeni Konvencijom. Sud općenito dozvoljava domaćim vlastima široko polje slobodne procjene kada je u pitanju ostvarivanje balansa između suprotstavljenih prava iz Konvencije (v. na primjer, *Evans protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 6339/05, stav 77, ECHR 2007-I). U ovim

okolnostima, Sud ne smatra da su lokalne vlasti, odnosno lokalne vlasti koje su, kao poslodavac, pokrenule disciplinski postupak i domaći sudovi koji su odbacili tužbu podnositeljice predstavke za diskriminaciju, prekoračile polje slobodne procjene koje im je dodijeljeno. Ne može se, prema tome, reći da je došlo do povrede člana 14 u vezi s članom 9 u odnosu na treću podnositeljicu predstavke.

d. Četvrti podnositelj predstavke

107. Glavni prigovor gospodina McFarlanea temelji se na članu 9 Konvencije, premda se od također žalio i temeljem člana 14 u vezi s članom 9. Zaposlenik u privatnoj kompaniji, koja od uposlenika zahtijeva da podjednako pružaju usluge heteroseksualnim i homoseksualnim parovima, odbio se obavezati da će pružati usluge psiho-seksualnog savjetovanja istospolnim parovima, što je rezultiralo pokretanjem disciplinskog postupka protiv njega. Njegova tužba za indirektnu diskriminaciju, *između ostalog*, odbijena je pred Sudom za radne sporove i Apelacionim sudom za radne sporove, a uskraćeno mu je i izjavljivanje žalbe pred Apelacionim sudom.

108. Sud prihvata da je prigovor gospodina McFarlanea bio direktno motiviran njegovim ortodoksnim kršćanskim uvjerenjem glede braka i seksualnih odnosa, i smatra da je njegovo odbijanje da savjetuje homoseksualne parove predstavljalo manifestiranje njegove vjere i uvjerenja. Pozitivna obaveze države prema članu 9 podrazumijevala je da je država dužna osigurati njegova prava iz člana 9.

109. Ostaje da se utvrdi da li je država ispoštovala svoju pozitivnu obavezu i naročito, da li je ostvaren pravičan balans između suprotstavljenih interesa (v. stav 84, gore). Kod ove procjene, Sud u obzir uzima činjenicu da je gubitak posla predstavljao strogu kaznu sa ozbiljnim posljedicama po podnositelja predstavke. S druge strane, podnositelj predstavke se dobrovoljno upisao na *Relate-ov* post-diplomski program za psiho-seksualno savjetovanje, svjestan *Relate-ove* politike jednakih prilika i nemogućnosti filtriranja klijenata po osnovu seksualne orijentacije (v. stavove 32-34, gore). Iako Sud ne smatra da su individualna odluka ulaska u radni odnos i preuzimanja odgovornosti za koje je znao da će uticati na njegovu slobodu manifestiranja njegovih vjerskih uvjerenja odlučujući faktori za utvrđivanje da li je došlo do miješanja u prava iz člana 9, to je ipak pitanje koje treba uzeti u obzir pri ocjeni da li je postignut pravičan balans (v. stav 83, gore). Međutim, prema mišljenju Suda, najznačajniji faktor koji treba uzeti u obzir je to da je poslodavac nastojao osigurati provedbu svoje politike pružanja usluga bez diskriminacije. Državne vlasti su, prema tome, iskoristile svoje široko polje slobodne procjene kada su odlučivale kako ostvariti balans između prava gospodina McFarlanea da manifestira svoje vjersko uvjerenje i interesa poslodavca da osigura prava drugih. U ovim okolnostima, Sud ne smatra da je u ovom predmetu došlo do prekoračenja dodijeljenog polja slobodne procjene.

110. Konačno, Sud ne smatra da odbijanje domaćih sudova da podrže prigovore gospodina McFarlanea predstavlja povredu člana 9, posmatrano zasebno ili u vezi s članom 14.

III. PRIMJENA ČLANA 41 KONVENCIJE

111. Član 41 Konvencije glasi:

“Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili Protokola uz nju, a unutrašnje pravo visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.”

A. Šteta

112. Gospođa Eweida tražila je naknadu za izgubljenu zaradu u ukupnom iznosu od 3,906.69 britanskih funti, plus kamate na izgubljenu zaradu. Zahtijevala je također naknadu za nematerijalnu štetu u odnosu na povrijeđena osjećanja. Zbog propusta države da joj osigura adekvatan pravni lijek pred domaćim organima, duži period je trpjela diskriminaciju, zbog koje ima pravo na odštetu u iznosu do 30,000 funti na domaćoj razini.

113. Vlada je ustvrdila da su potraživani iznosi prekomjerni, s obzirom da je British Airways proveo reviziju i izmijenio svoju politiku o nošenju uniformi nedugo nakon što je gospođa Eweida podnijela prigovor, i istakla da utvrđivanje povrede predstavlja dovoljno pravično zadovoljenje.

114. Sud je utvrdio povredu u odnosu na gospođu Eweidau, jer domaći zakon, na način kako je primijenjen u njezinom predmetu, nije ostvario pravičan balans između zaštite njezinog prava da manifestira svoju vjeru i prava i interesa drugih. Međutim, ne smatra da dokazi koji su mu predočeni podržavaju tvrdnju gospođe Eweidae da je pretrpjela finansijske gubitke zbog povrede. Dana 20. septembra 2006. uskraćena joj je dozvola da nosi vidljivo istaknut križ na poslu, nakon čega je odlučila da se vrati kući i ostane tamo, bez plaće, dok British Airways nije promijenio svoj stav u februaru 2007. Dana 23. oktobra 2006. ponuđena joj je administrativna pozicija na kojoj ne mora nositi uniformu, po istoj plaći, do okončanja žalbenog postupka; ponuda koju je ona odlučila odbiti. Štaviše, Sud za radne sporove istakao je u svojoj presudi da su se strane u postupku složile da je, u periodu od septembra 2006. do februara 2007., podnositeljica predstavke imala prihode koji su bili dva puta veći od gubitka njene zarade, od čega nešto u poklonima i donacijama, a nešto od zarade iz drugih izvora. U ovim okolnostima, Sud ne smatra da je tužena država kompenzirati gospođi Eweidai njenu izgubljenu zaradu. Međutim, Sud smatra da joj je povreda njenog prava da manifestira svoje vjersko uvjerenje zasigurno prouzročila značajnu anksioznost, frustraciju i bol. Stoga, dosuđuje 2,000 eura na ime nematerijalne štete.

...

IZ OVIH RAZLOGA, SUD

...

3. *Presuđuje*, sa pet glasova za i dva protiv, da je došlo do povrede člana 9 Konvencije u odnosu na prvu podnositeljicu predstavke i da nije potrebno odvojeno ispitivati njenu predstavku temeljem člana 14 u vezi sa članom 9;
4. *Presuđuje*, jednoglasno, da nije bilo povrede člana 9 zasebno ni u vezi s članom 14, u odnosu na drugu podnositeljicu predstavke;
5. *Presuđuje*, sa pet glasova za i dva protiv, da nije bilo povrede člana 14 u vezi s članom 9, u odnosu na treću podnositeljicu predstavke;
6. *Presuđuje*, jednoglasno, da nije bilo povrede člana 9 zasebno ni u vezi s članom 14, u odnosu na četvrtog podnositelja predstavke;
7. *Presuđuje*, sa pet glasova za i dva protiv, da je tužena država dužna platiti prvoj podnositeljici predstavke, u roku od tri mjeseca od dana kada ova presuda postane konačna u skladu s članom 44, stav 2 Konvencije 2,000 EUR (dvije hiljade eura), plus sve iznose koji bi joj se mogli zaračunati po osnovu poreza, na ime nematerijalne štete, a koji će se konvertirati u britanske funte po stopi primjenjivoj na dan isplate, a da će se, po isteku navedenog roka od tri mjeseca do isplate za period kašnjenja obračunavati fiksna kamata na pomenuti iznos po stopi koja je jednaka najnižoj kreditnoj stopi Evropske centralne banke, uvećana za tri procentna poena;

...

9. *Odbija*, jednoglasno, ostatak zahtjeva podnositelja predstavke za pravično zadovoljenje.

Sastavljena na engleskom i francuskom jeziku i otpravljena u pisanom obliku 15. januara 2013., u skladu sa pravilom 77, stavovi 2 i 3 Poslovnika Suda.

Lawrence Early
Registar

David Thór Björgvinsson
Predsjednik

U skladu sa članom 45, stav Konvencije i pravilom 74, stav 2 Poslovnika Suda, izdvojena mišljenja sudija Bratza i Davida Thóra Björgvinssona i sudije Vučinića i De Gaetana nalaze se u prilogu ove presude.

DTB
TLE

Izdvojena mišljenja nisu prevedena, ali ih sadrži presuda na engleskom i/ili francuskom jeziku, kao službenim jezicima, te se mogu pročitati u bazi podataka o sudskoj praksi Suda, HUDOC.

© Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2013.

Službeni jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prijevod je financiran uz podršku Zakladnog fonda za ljudska prava Vijeća Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Ovaj prevod nije obavezujući za Sud i sud nije odgovoran za njegovu kvalitetu. Prevod se može preuzeti iz HUDOC baze podataka sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz bilo koje druge baze podataka sa kojom je Sud podijelio. Prevod se može umnožavati u nekomercijalne svrhe pod uvjetom da se navede puni naziv predmeta, zajedno sa naznakom autorskih prava i referencom na Zakladni fond za ljudska prava. Ukoliko se bilo koji dio ovog prevoda namjerava koristiti u komercijalne svrhe, molimo kontaktirajte publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights 2013.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme 2013.

Les langues officielles de la Cour européenne de droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC a communiqué. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante publishing@echr.coe.int.